

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»
освітньо-професійна програма «Менеджмент»
спеціальність 073 «Менеджмент»

**УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ
БАЗИ АРК «ПРИДУНАЙСЬКА НИВА» ІЗМАЇЛЬСЬКОГО
РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

здобувача вищої освіти **Чорного Миколи Олексійовича**

Науковий керівник: к. е. н., доцент
кафедри менеджменту
Дідур Ганна Іванівна _____

Рецензент: д.е.н., професор кафедри
економічної теорії і економіки підприємства
Одеського державного аграрного
університету Шабатура Тетяна Сергіївна

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
менеджменту, д.е.н., професор
_____ Галина ЗАПША
« ____ » _____ 2024 р.

ОДЕСА – 2024

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та управління

Кафедра менеджменту

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Галузь знань 07 Управління та адміністрування

Спеціальність 073 Менеджмент

Освітньо-професійна програма «Менеджмент»

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри
менеджменту**

_____ **Галина ЗАПША**
«1» лютого 2024р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА Чорного Миколи Олексійовича

1. **Тема роботи:** *«Управління розвитком матеріально-технічної бази АРК «Придунайська Нива» Ізмайльського району Одеської області»,*
керівник роботи: к.е.н. Дідур Г.І., затверджені наказом ректора Одеського державного аграрного університету від “15” травня 2024 р. № 105

– 2. **Об’єкт дослідження** – відносини з приводу управління розвитком матеріально-технічною базою сільськогосподарських підприємств.

– 3. **Предмет дослідження** – сукупність теоретико-методичних і практичних аспектів управління розвитком матеріально-технічною базою сільськогосподарських підприємств.

4. **Строк подання студентом дипломної роботи** 10 червня 2024 р.

5. **Перелік завдань, які потрібно розробити:**

5.1. Теоретико-методичний розділ:

- визначити сутність та структуру матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств;
- дослідити методи та показники оцінки ефективності використання матеріально-технічної бази;
- узагальнити особливості матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств;

5.2. Аналітичний розділ:

- здійснити організаційно-економічну характеристику господарства;
- проаналізувати стан матеріально-технічної бази;
- дати оцінку ефективності використання матеріально-технічної бази;

5.3. Рекомендаційно-розрахунковий розділ:

- обґрунтувати стратегічні напрямки розвитку господарства у контексті розвитку його матеріально-технічної бази;
- запропонувати заходи з підвищення ефективності використання землі;
- розробити пропозиції щодо вибору джерел фінансового забезпечення формування і використання матеріально-технічної бази.

6. Орієнтовний перелік графічного та табличного матеріалу:

6.1. До теоретико-методичного розділу: Складові матеріально-технічної бази, Логіка розуміння поняття «Матеріально-технічна база підприємства», Складові матеріально-технічної бази сільського господарства.

6.2. До аналітичного розділу: Основні законодавчі акти, що регламентують діяльність АРК «Придунайська нива», Наявність організаційних документів та зауваження до їх змісту в АРК «Придунайська нива», Організаційна структура управління АРК «Придунайська нива», Склад та структура чистого доходу (виручки) від реалізації продукції Забезпеченість земельними ресурсами АРК «Придунайська нива», Склад та структура посівних площ АРК «Придунайська нива», Елементи натурально-майнового складу матеріально-технічної бази АРК «Придунайська нива», Забезпеченість АРК «Придунайська нива» основними і оборотними засобами, Склад і структура основних засобів в АРК «Придунайська нива», Ефективність використання землі в АРК «Придунайська нива», Економічна ефективність використання основних засобів АРК «Придунайська нива», Динаміка фінансових результатів та рентабельності господарської діяльності.

6.3. До рекомендаційно-розрахункового розділу: Напрями та зміст пріоритетів інноваційного розвитку МТБ АРК «Придунайська нива», Стратегія розвитку матеріально – технічної бази АРК «Придунайська нива» на інноваційній основі Напрямки удосконалення управління земельними ресурсами АРК «Придунайська нива», Порівняння кількості проходів техніки по полю в залежності від технології, що застосовується, Модель взаємозв'язку методів і форм фінансування заходів щодо формування матеріально-технічної бази, Фінансове забезпечення умов придбання зернозбирального комбайна, Показники якості роботи зернозбиральних комбайнів при збиранні озимої пшениці, Вибір постачальника

7. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: нормативно-довідкова література, літературні джерела, дані первинного обліку, річні фінансові звіти та статистична звітність АРК «Придунайська Нива» Ізмаїльського району Одеської області за період 2020-2022 рр., особисті спостереження автора, літературні джерела, інтернет-джерела.

8. Дата видачі завдання 1 лютого 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№з/ п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Кількість кредитів	Примітка
1.	Визначення теми, об'єкта та предмета дослідження	1.02.24 – 15.02.24	0,2	
2.	Отримання завдання і складання змісту (плану) кваліфікаційної роботи	1.02.24	0,1	
3.	Складання календарного плану – графіку з підготовки кваліфікаційної роботи	15.02.24	0,1	
4.	Написання першого (теоретико-методичного) розділу роботи	16.02.24– 25.03.24	1	
5.	Вивчення матеріалів базових підприємств	25.03.24– 05.04.24	0,5	
6.	Написання другого (аналітичного) розділу роботи	05.04.24– 25.04.24	1	
7.	Написання третього (рекомендаційно-розрахункового) розділу роботи	25.04.24– 22.05.24	1	
8.	Написання висновків, списку літератури	22.05.24 – 27.05.24	0,3	
9.	Перевірка роботи науковим керівником	27.05.24– 4.06.24	0	
10.	Доопрацювання роботи після зауважень наукового керівника	5.06.24 – 7.06.24	0,3	
11.	Підготовка до захисту: доповідь, ілюстративний матеріал	8.06.24– 9.06.24	0,5	
12.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедру	10.06.24	0,1	
14.	Перевірка роботи на оригінальність	10. 06.24 – 17.06.24	0	
15.	Попередній захист на кафедрі	17.06.24– 19.06.24	0,4	
16.	Рецензування кваліфікаційної роботи	19.06.24 – 22.06.24	0	
17.	Захист кваліфікаційної роботи бакалавра	24.06.24 – 28.06.24	1,5	
	Всього		4,5	

Здобувач ОС «Бакалавр» _____ Микола ЧОРНИЙ

Наукова керівниця _____ Ганна ДІДУР

РЕФЕРАТ

Чорний Микола Олексійович. Управління розвитком матеріально-технічної бази АРК «Придунайська Нива» Ізмаїльського району Одеської області. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «бакалавр» за спеціальністю 073 «Менеджмент». Одеський державний аграрний університет, м. Одеса, 2024.

Актуальність теми. Перехід до високопродуктивного і екологічно чистого аграрного виробництва вимагає раціонального застосування сучасних досягнень науки і техніки, створення безпечних і якісних продуктів харчування. У той же час існують численні проблеми, які гальмують здійснення процесів відтворення матеріально-технічної бази аграрного сектора, що формують технологічні ризики, викликані фінансовими ризиками, пов'язаними з військовими діями, відставанням в забезпеченості вітчизняних підприємств галузі технікою і обладнанням від рівня технологічного розвитку матеріально-технічної бази підприємств розвинених країн.

Найбільш затребувані вітчизняні технології, засновані на новітніх досягненнях науки, не знаходять застосування у відтворювальному процесі матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Дані проблеми обумовлені обмеженістю вільних коштів у сільгосппідприємств, диференціацією фінансового стану організацій галузі, слабкістю розвитку коопераційних і інтеграційних зв'язків між ними, недостатнім інфраструктурним забезпеченням сервісних процесів в сільському господарстві. Вищевикладене визначає теоретичну і практичну значимість розробки ефективних методів і підходів до удосконалення системи відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних і методичних положень та науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення управління розвитком матеріально-технічною базою сільськогосподарських підприємств. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- визначити сутність та структуру матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств;
- дослідити методи та показники оцінки ефективності використання матеріально-технічної бази;
- узагальнити особливості матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств;
- здійснити організаційно-економічну характеристику господарства;
- проаналізувати стан матеріально-технічної бази;
- дати оцінку ефективності використання матеріально-технічної бази;

- обґрунтувати стратегічні напрямки розвитку господарства у контексті розвитку його матеріально-технічної бази;
- запропонувати заходи з підвищення ефективності використання землі;
- розробити пропозиції щодо вибору джерел фінансового забезпечення формування і використання матеріально-технічної бази.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і практичних аспектів управління розвитком матеріально-технічною базою сільськогосподарських підприємств. Об'єктом дослідження є відносини з приводу управління розвитком матеріально-технічною базою сільськогосподарських підприємств.

Методологічні основи, наукові підходи та методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є базові положення галузевої економіки, економічної теорії, менеджменту і маркетингу; наукові розробки та публікації вчених з питань управління розвитком матеріально-технічної бази аграрних підприємств; законодавчі і нормативно-правові акти, що регулюють об'єкт дослідження.

У процесі дослідження використовувалися наступні методи: історичний (для вивченні тенденцій формування і використання матеріально-технічної бази); системного підходу (для вивченні зв'язків між процесами і явищами); абстрактно - логічний (для визначенні основних сутності та складових матеріально-технічної бази підприємств); абстрактно - логічний (для узагальненні та написанні висновків); економіко – статистичні методи (для опрацюванні фактичних даних).

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці практичних рекомендацій, які сприятимуть підвищенню ефективності управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Положення і висновки роботи можуть бути використані для визначення напрямків удосконалення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Зміст роботи. У першому розділі «Теоретико-методичні основи управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств» визначено сутність та структуру матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств; досліджено методи та показники оцінки ефективності використання матеріально-технічної бази; узагальнено особливості матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

У другому розділі «Оцінка сучасного рівня розвитку та використання матеріально-технічної бази АРК «Придунайська нива» Ізмаїльського району Одеської області» здійснено організаційно-економічну характеристику господарства; проаналізовано стан матеріально-технічної бази; дано оцінку ефективності використання матеріально-технічної бази АРК «Придунайська нива».

У третьому розділі «Напрямки удосконалення управління розвитком матеріально-технічної бази АРК «Придунайська нива» Ізмаїльського району

Одеської області» обґрунтовано стратегічні напрямки розвитку господарства у контексті розвитку його матеріально-технічної бази; запропоновано заходи з підвищення ефективності використання землі; розроблено пропозиції щодо вибору джерел фінансового забезпечення формування і використання матеріально-технічної бази.

Кваліфікаційна робота містить 70 сторінок, 16 таблиць, 11 рисунків, 6 додатків. Перелік посилань нараховує 103 найменування.

Ключові слова: матеріально-технічна база, земельні ресурси, основні засоби, оцінка ефективності використання матеріально-технічної бази, лізінг.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	7
1.1 Сутність та структура матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств	7
1.2. Методи та показники оцінки ефективності використання матеріально-технічної бази	12
1.3. Особливості матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств	19
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО РІВНЯ РОЗВИТКУ ТА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АРК «ПРИДУНАЙСЬКА НИВА» ІЗМАЇЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	26
2.1. Загальна організаційно-економічна характеристика господарства	26
2.2 Аналіз стану матеріально-технічної бази	34
2.3. Оцінка ефективності використання матеріально-технічної бази	41
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АРК «ПРИДУНАЙСЬКА НИВА» ІЗМАЇЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	48
3.1. Стратегічні напрямки розвитку господарства у контексті розвитку його матеріально-технічної бази	48
3.2. Підвищення ефективності використання землі	53
3.3. Вибір джерел фінансового забезпечення формування і використання матеріально-технічної бази	58
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств - основний фактор здійснення процесів аграрного виробництва і забезпечення ефективності роботи галузі. На сучасному етапі розвитку сільського господарства, в умовах воєнного стану, якість матеріально-технічних ресурсів агроформувань визначає конкурентоспроможність виробленої ними продукції, і є запорукою забезпечення продовольчої безпеки країни та регіонів, сталий розвиток галузі і сільських територій. Державна політика щодо сільського господарства в останнє десятиліття характеризується посиленою увагою до характеру відтворювальних процесів майнового комплексу АПК. Це знайшло відображення в заходах державних і регіональних програм розвитку галузі, спрямованих на підвищення доступності елементів матеріально-технічної бази для агроформувань.

Перехід до високопродуктивного і екологічно чистого аграрного виробництва вимагає раціонального застосування сучасних досягнень науки і техніки, створення безпечних і якісних продуктів харчування. У той же час існують численні проблеми, які гальмують здійснення процесів відтворення матеріально-технічної бази аграрного сектора, що формують технологічні ризики, викликані фінансовими ризиками, пов'язаними з військовими діями, відставанням в забезпеченості вітчизняних підприємств галузі технікою і обладнанням від рівня технологічного розвитку матеріально-технічної бази підприємств розвинених країн.

Найбільш затребувані вітчизняні технології, засновані на новітніх досягненнях науки, не знаходять застосування у відтворювальному процесі матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Дані проблеми обумовлені обмеженістю вільних коштів у сільгосппідприємств, диференціацією фінансового стану організацій галузі, слабкістю розвитку коопераційних і інтеграційних зв'язків між ними, недостатнім інфраструктурним забезпеченням сервісних процесів в сільському

господарстві. Вищевикладене визначає теоретичну і практичну значимість розробки ефективних методів і підходів до удосконалення системи відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Сутність визначення матеріально-технічної бази підприємства розкрита в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених - класиків економічної теорії: Ф. Кене, К. Маркса, Д. Рікардо, А. Сміта та ін. Дослідженню проблем матеріально-технічного забезпечення сільського господарства присвячені роботи Білокінь О.П. [4], Білявська, Л. І. [9], Мармуль Л. О. [61], Г. М. Підлісецький, Я. К. Білоусько, П. А. Денисенко [62], Лупенко Ю.О. [63], Мельник І. І. [64], Пилипенко А.А., Литвиненко А.О. [75], Саблук П. Т. [88], Скоцик В.Є. [93], Чебан Ю.Ю. [101] та інших вчених. Тем не менш, вивчення складових, технологій та функцій управління матеріально-технічною базою сільськогосподарських підприємств, застосування нових методів її використання, розробка та реалізації стратегій управління розвитком матеріально-технічною базою сільськогосподарських підприємств не втрачає своєї актуальності.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних і методичних положень та науково-прикладних рекомендацій щодо удосконалення управління розвитком матеріально-технічною базою сільськогосподарських підприємств. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- визначити сутність та структуру матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств;
- дослідити методи та показники оцінки ефективності використання матеріально-технічної бази;
- узагальнити особливості матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств;
- здійснити організаційно-економічну характеристику господарства;

- проаналізувати стан матеріально-технічної бази;
- дати оцінку ефективності використання матеріально-технічної бази;
- обґрунтувати стратегічні напрямки розвитку господарства у контексті розвитку його матеріально-технічної бази;
- запропонувати заходи з підвищення ефективності використання землі;
- розробити пропозиції щодо вибору джерел фінансового забезпечення формування і використання матеріально-технічної бази.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і практичних аспектів управління розвитком матеріально-технічною базою сільськогосподарських підприємств. Об'єктом дослідження є відносини з приводу управління розвитком матеріально-технічною базою сільськогосподарських підприємств.

Методологічні основи, наукові підходи та методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є базові положення галузевої економіки, економічної теорії, менеджменту і маркетингу; наукові розробки та публікації вчених з питань управління розвитком матеріально-технічної бази аграрних підприємств; законодавчі і нормативно-правові акти, що регулюють об'єкт дослідження.

У процесі дослідження використовувалися наступні методи: історичний (для вивченні тенденцій формування і використання матеріально-технічної бази); системного підходу (для вивченні зв'язків між процесами і явищами); абстрактно - логічний (для визначенні основних сутності та складових матеріально-технічної бази підприємств); абстрактно - логічний (для узагальненні та написанні висновків); економіко – статистичні методи (для опрацюванні фактичних даних).

Інформаційною базою дослідження стали: матеріали Державної служби статистики України, статистичні дані річної та фінансової звітності АРК

«Придунайська Нива» Ізмаїльського району Одеської області; науково-аналітичні публікації дослідників; результати особистих спостережень.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці практичних рекомендацій, які сприятимуть підвищенню ефективності управління розвитком матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. Положення і висновки роботи можуть бути використані для визначення напрямків удосконалення матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Сутність та структура матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств

Розвинена матеріально-технічна база є основою ефективного господарювання підприємств аграрного сектора і виробництва конкурентоспроможної продукції.

Розвиток сільського господарства України пов'язаний із підвищенням ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств аграрного сектора і залежить від належно організованої і оптимальної матеріально-технічної бази. Її роль настільки значна, що формування і розвиток матеріально-технічної бази села має бути під пильним наглядом керівників держави і регіонів, усіх міністерств і відомств, які мають відношення до ефективного функціонування народногосподарського комплексу країни [100]. Саме тому, важливим та необхідним для подальшого дослідження є визначення поняття і економічного змісту матеріально-технічної бази, її складових елементів, особливостей і напрямів розвитку матеріально-технічної бази підприємств аграрного сектора, зокрема фермерських господарств.

У економічному словнику це поняття трактується як сукупність компонентів: наявність та пристосованість виробничих площ, вік парку обладнання, відповідність наявних матеріальних ресурсів виробничій програмі [32]. Як і будь-яка економічна категорія, матеріально-технічна база є складною категорією, якій притаманні певні характеристики і виконання певного набору функцій, що, у свою чергу, зумовлює наявність різних підходів у визначенні поняття «матеріально-технічна база» та її економічної сутності. Так, економічна література подає «вузьке» та «широке» значення матеріально-

технічної бази, зокрема у вузькому – це активна участь речовинних елементів продуктивних сил, у широкому – це самі продуктивні сили [33, с.48].

На нашу думку, обидва напрями трактування досліджуваного поняття мають деякі недоліки та наявні обмеження: відповідно до першого погляду обмежується сучасна роль матеріально-технічної бази у вирішенні багатогранних соціально-економічних проблем, яка їй дійсно належить, а з другого погляду – обмежується незалежна і самостійна функціональна роль матеріально-технічної бази. Таким чином, ми вважаємо, що більш точно було б визначити матеріально-технічну базу як частину продуктивних сил, яка одночасно є основою матеріального виробництва.

Зазначимо, що єдиного визначення поняття «матеріально-технічна база» в економічній науці досі не існує. У літературі застосовуються різні підходи до змісту цього поняття. Багато вчених характеризують сутність матеріально-технічної бази як виробничо-технічну категорію. Але ми з такою точкою зору не погоджуємось з наступних причин. «По-перше, матеріально-технічна база сільського господарства, є результатом продуктивної суспільної праці, тобто вона акумулює, уречевлює в собі суспільно-організовану людську працю, що набуває економічних форм — споживчої вартості та вартості засобів виробництва. Поняття «споживча вартість фондів» поширене в літературі стосовно окремих видів техніки. Однак воно цілком прийнятно і для їх сукупності. Споживча вартість матеріально-технічної бази виражає її здатність сприяти працівникові в пристосуванні до сил природи і людських потреб, тобто виробляти необхідні матеріальні блага.

По-друге, матеріально-технічна база як суспільний продукт уречевленої праці використовується живою працею. Уречевлена праця безпосередньо виступає в системі машин не тільки у формі продукту, що використовується як засіб праці, але й у формі продуктивної сили» [31, с. 126].

Більшість економістів-аграрників під матеріально-технічною базою розуміють сукупність засобів та предметів праці, які використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції [2, 31, 88, 62].

Засоби та предмети праці, які у сукупності утворюють матеріально-технічну базу сільськогосподарських підприємств, є визначальною основою їх конкурентоспроможності та подальшого економічного розвитку [65, с.10]. Значна роль матеріально-технічної бази у тому, що рівень її розвитку визначає можливості суспільства використовувати сили природи у сільському господарстві, дозволяє долати вплив небезпечних природних умов у рослинництві, сприяє його стабільності.

Отже, технологічні особливості виробничих процесів з урахуванням можливостей щодо залучення інноваційних технологій формують економічну основу використання матеріально-технічної бази підприємств окремих галузей, а також забезпечують можливість віддачі вкладеного капіталу. Відзначимо, що більшість вчених, досліджуючи матеріально-технічну базу виробництва підприємств аграрного сектора, вивчають лише їх технічне забезпечення [64, 62, 94, 102].

Беззаперечно, технічне забезпечення – це «мускульна» основа виробництва, але матеріально-технічна база, яка є сукупністю засобів та предметів праці, що використовують для виробництва сільськогосподарської продукції, охоплює не лише механізовані засоби, а також корми, насіння, посадковий матеріал, засоби захисту рослин та тварин, запасні частини й інші види матеріальних складових, – нестача, несвоєчасне забезпечення або низька якість яких впливає на рівень ефективності виробництва.

Матеріально-технічна база сільського господарства розглядається як не лише природничо-науково-технічний аспект, а й як економічна, тобто як об'єктивна продуктивна сила праці. З урахуванням особливостей сільськогосподарської діяльності, таких як використання землі, живих організмів, вплив природних умов та сезонність виробництва, можна визначити матеріально-технічну базу як біотехнічну систему, що складається з взаємопов'язаних ланок матеріального виробництва. Ця база включає матеріально-виробничі ресурси і технічні засоби, як показано на рисунку 1.1.

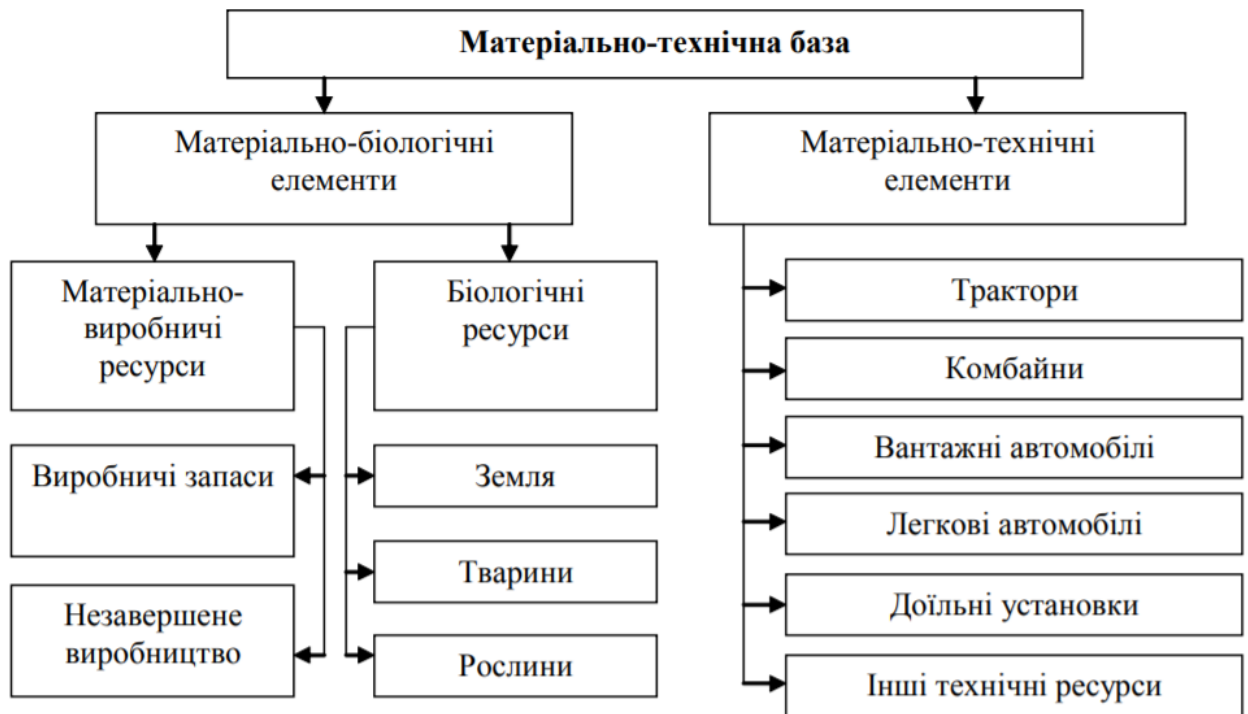


Рисунок 1.1 - Складові матеріально-технічної бази

Джерело: [96]

Пилипенко А.А., Литвиненко А.О. пропонують «під матеріально-технічною базою підприємства ... розуміти сукупність засобів виробництва, які виступають у формі реальних активів підприємства й забезпечують ефективне виконання всіх організаційно виділених бізнесів-процесів та підтримують розкриття зон компетентності у життєдіяльності підприємства» [75, с. 56].

Матеріально-виробничі ресурси складаються з виробничих запасів і незавершеного виробництва. Виробничі запаси включають різноманітні матеріальні складові сільськогосподарського виробництва, такі як добрива, корми, насіння, паливо-мастильні матеріали, тварини на відгодівлі та інше, які використовуються як об'єкти праці у виробничому процесі [90].

Наявність запасів є обов'язковою умовою для нормального функціонування сільськогосподарського підприємства, оскільки вони забезпечують неперервне виробництво матеріально-технічними ресурсами. Технічні елементи матеріально-технічної бази відіграють особливу роль в організації сільськогосподарського виробництва.

Вараксіна, О., Касьян О., Шевченко В. пропонують: « до сутнісних елементів значення матеріально-технічного забезпечення віднести забезпечення ресурсозбереження та екологічну складову матеріально-технічного забезпечення підприємства [11].

Таке тлумачення дозволяє узагальнено розглядати матеріально-технічну базу підприємства як сукупність засобів праці, предметів праці та використовуваної технології, що забезпечує їх взаємодію. Проте, основним недоліком такого підходу є його статичність та складність для деталізованого визначення елементів. Аналізуючи сутність матеріально-технічної бази виробництва, важливо зауважити, що це поняття постійно розвивається через процес відтворення.

Стійкий розвиток народногосподарського комплексу супроводжується постійним нарощенням економічної міцності завдяки якісним змінам продуктивних сил, збільшенню масштабів виробництва, його інтенсифікації та покращенню якості продукції. Досягненню цих цілей сприяє науково-технічний прогрес, який передбачає відтворення матеріально-технічної бази виробництва через заміну застарілого виробничого обладнання новими, більш вдосконаленими засобами праці на основі інновацій.

1.2. Методи та показники оцінки ефективності використання матеріально-технічної бази

Економічна категорія «ефективність» відбиває суть процесу розширеного відтворення і розраховується з урахуванням порівняння отриманого ефекту (підсумок) з використаними ресурсами чи витратами. Слід розрізняти поняття ефекту та економічної ефективності. Ефект – це результат проведених у господарстві заходів. Так, ефект від використання такого виду матеріальних ресурсів як добрива проявляється у вигляді збільшення врожаю, але це ніяк не говорить про вигідність використання добрив. Про вигоду

можна міркувати тільки на основі порівняння отриманого ефекту разом з витратами на його результат. Таким чином, рентабельність застосування добрив визначає не ефект, а економічна ефективність.

Ступінь використання матеріально-технічної бази має вагоме значення для економічної діяльності підприємства. Підвищення ефективності використання такої бази сприяє збільшенню обсягу випуску продукції або надання послуг, зростанню продуктивності праці, зниженню собівартості та збільшенню прибутку, крім цього, зменшуються витрати від експлуатації морально застарілого обладнання, а також прискорюється процес оновлення основних фондів підприємства.

В основу системи показників економічної ефективності використання МТБ агровиробництва покладено різні за економічною природою способи оцінки результату та ресурсів, не завжди можна порівняти між собою.

Характеристики, що визначають рівень економічної ефективності, можна поділити на дві категорії. Перша категорія показників визначає економічну ефективність застосування ресурсів, друга – поточні виробничі витрати.

Крім того, показники економічної ефективності аграрного виробництва можна поділити на часткові та узагальнюючі. Часткові визначають результативність застосування окремих видів ресурсів або витрат, узагальнюючі ж надають повнішу оцінку економічної ефективності застосування ресурсного потенціалу та поточних виробничих витрат

Матеріально-технічна база становить основу всього економічного потенціалу організації. Про зростання наукового та практичного інтересу до вдосконалення методик оцінки економічного потенціалу та складових його підсистем свідчить значна кількість відповідних публікацій.

Так, Тредіт В. Є. виділяє два підходи до оцінки економічного потенціалу компанії: ресурсний та результативний [95].

У першому випадку економічний потенціал представляється як сукупність ресурсів суб'єкта господарювання, а його оцінка зводиться до визначення їх вартості.

Як ми вважаємо, зрозуміти природу економічного потенціалу глибше дозволяє результативний підхід, орієнтований на виробничий та економічний ефект від використання ресурсної основи організації.

Привертає увагу і так званий «комбінований» підхід Сарай Н.І. [89], в якому узагальнено риси ресурсного та результативного напрямів, враховуються спільні оціночні компоненти та згладжуються протиріччя між ними.

На нашу думку необхідно виділяти наступні складові економічного потенціалу, що вимагають різних підходів до їх оцінки:

- технологічні та інформаційні ресурси;
- забезпечення виробничо-збутової мережі;
- фінансові можливості;
- інвестиційну привабливість;
- підприємницьку активність.

Проблема раціонального використання матеріально-технічної бази у сучасних умовах є актуальною, зокрема в аграрній сфері, де спостерігається зменшення виробництва сільськогосподарської продукції, зниження рівня фондо- та енергозабезпеченості, а також погіршення технічної і технологічної оснащеності. Одним із ключових завдань підприємства є підвищення ефективності використання наявних основних засобів.

Для оцінки використання основних фондів застосовуються основні (узагальнюючі) та часткові показники.

Основні показники та індикаторами ефективності використання ресурсно-технічного потенціалу на рівні підприємств є: рентабельність основних засобів, капіталовіддача, капіталомісткість; капіталооснащеність, конкурентоспроможність продукції, конкурентоспроможність виробництва, продуктивність праці, енергоємність та матеріаломісткість. коефіцієнт зносу,

коефіцієнт придатності, коефіцієнт оновлення, коефіцієнт надходження, коефіцієнт вибуття [35].

Фондовіддача є основним показником, що відображає доцільність і ефективність використання основних засобів. За словами Гайдучка Т. С. і Лагодієнка В. В. [17,58], цей показник враховує всі фактори, що впливають на ефективність використання матеріально-технічної бази через рівень інтенсифікації виробництва сільськогосподарської продукції.

При визначенні фондовіддачі у всіх формах сільськогосподарських підприємств базовими параметрами є обсяг валової продукції в розрахунку на постійні ціни та середньорічна балансова вартість основних виробничих засобів сільськогосподарської виробництва.

Необхідно відзначити, що рівень фондовіддачі не завжди є достатнім та об'єктивним показником ефективності використання основних виробничих засобів. Це пов'язано з тим, що при високих цінах на засоби виробництва, особливо імпортні, їх вартість перевищує приріст валової продукції, розрахованої за внутрішніми стабільними постійними цінами. У такому випадку розмір валової продукції на одиницю вартості основних засобів може зменшуватися, а фондовіддача – знижуватися.

З метою усунення цього протиріччя Пасічник П.П. [70], запропонував розраховувати фондовіддачу, як показник продуктивності сукупної праці:

$$\Phi_o = \frac{B_n}{O_z + Z_n}, \quad (1.1)$$

Φ_o – фондовіддача;

B_n – валова продукція;

Z_n -оплата праці у цілому по господарству працівників сфери матеріального виробництва.

Головними причинами зростання фондовіддачі є такі: збільшення продуктивності обладнання внаслідок будівництва нових підприємств, а також технічного переозброєння та реконструкції діючих; підвищення

коефіцієнта змінності роботи устаткування; зменшення вартості одиниці потужності реконструйованих, нововведених, а також переозброєних підприємств; заміна ручного машинною працею; поліпшення освоєння нововведених потужностей; покращення ефективності використання часу та потужності.

Фактично показник демонструє віддачу основних фондів, тобто чим вище значення показника, тим ефективніше використовуються основні фонди. Це означає, що з кожної гривні основних фондів організація отримує більше продукції, надає більше послуг, звідки випливає, що організація на кожну гривню виручки витратила менше основних засобів.

Інверсійним показником фондівіддачі є фондомісткість. Фондомісткість розуміється як показник вартості основних фондів виробництва, що припадають на одну фінансову одиницю продукції, що випускається, отже, підприємство потребує обладнання, будівель, приміщень для того, щоб забезпечити випуск продукції, надання послуг чи виконання робіт. Показники фондомісткості відображають у грошовому виразі необхідну кількість фондів на 1 гривню виробів. На цьому наполягають у дослідженнях вітчизняні економісти, зокрема Дзикович В.Я., Мусіяка Ю.Г., Лукінов І.І., Емець І.І., Панасик Б.Я. [27]. Маренич Т.Г., Луценко Т.А. [60] .

На динаміку фондомісткості впливають такі фактори:

- обсяг послуг у натуральному вираженні та його ціна;
- структура та склад основних засобів: їх питома вага, вік;
- ціна, продуктивність та інші технічні характеристики обладнання, ступінь його зношування;
- рівень завантаження основних засобів, коефіцієнти експлуатації площ та потужності обладнання.

Показник фондоозброєності характеризує ступінь оснащеності праці працюючих. Іншими словами, фондоозброєність показує вартість основних засобів, що припадають на одного працівника, що виражається в гривнях. Фондоозброєність показує яку величину вартості основних засобів має в

своєму розпорядженні в процесі товарообігу (виробництва) один працівник. Фондовіддача та фондоозброєність пов'язані між собою через показник продуктивність праці.

Відставання темпів зростання коефіцієнта фондоозброєності від аналогічного показника продуктивності, свідчить про низьку ефективність і нераціональне використання ресурсів організації.

Стан основних фондів дає основу для технічної придатності для їхньої подальшої експлуатації. Основні засоби, що є зношеними, нерідко потребують термінового чи капітального ремонту, удосконалення, можуть викликати перебої, простої у процесі виробництва та брак продукції. Таким чином, необхідний розрахунок спеціальних показників допоможе запобігти непередбаченим ситуаціям. Одним з таких показників вважається коефіцієнт зносу основних фондів. Коефіцієнт зносу розраховується шляхом розподілу накопиченої суми зносу (амортизації) на первісну або відновлювальну (за результатами переоцінки) вартість основних фондів. Отримане значення можна помножити на 100%, тоді знос буде виражений у відсотковому відношенні щодо загальної кількості основних фондів, умовно прийнятих за 100%.

Енергетичні ресурси, як активна складова МТБ, характеризуються загальною потужністю механічних, електричних двигунів, електроустановок, а також кількістю робітників, худоби. Основними показниками наявності енергетичних потужностей вважаються: енергозабезпеченість, енергоозброєність. Чим вища енергозабезпеченість та енергоозброєність, тим вища продуктивність праці.

У сучасних умовах особливе місце щодо оцінки ресурсного потенціалу організації відводиться ресурсозбереженню як додаткового джерела задоволення зростаючих потреб електроенергії, паливі, сировині та матеріалах. У зв'язку з цим, як у джерелі [54], і ми повністю згодні з авторами, під час проведення економічної оцінки доцільно розраховувати такі показники, як:

- коефіцієнт енергоємності продукції, що відображає величину середньорічних енергетичних потужностей на рубль валової продукції, валового та чистого прибутку;

- коефіцієнт енерговіддачі – кількість валової продукції, валового та чистого доходу на одиницю енергетичних потужностей.

Важливим елементом функціонування МТБ сільського господарства є не лише її формування та укомплектування технікою та обладнанням виробничого процесу, а й ефективність використання всіх складових МТБ.

Головним показником ефективності використання матеріально-технічної бази підприємства є рентабельність основних засобів, яку можна розрахувати за формулою:

$$F_0 = \frac{ЧП}{F}, \quad (1.2)$$

Де F_0 - фондovіддача, грн.;

ЧП - чистий прибуток, тис. грн.;

F- вартість основних виробничих фондів.

Рентабельність розуміється як показник економічної ефективності, що характеризує прибутковість від діяльності підприємства.

Цей параметр визначає, наскільки ефективно підприємство використовує наявні ресурси. Рентабельність можна порівнювати з показниками коефіцієнта корисної дії, тобто. співвідношення загальних витрат та підсумкового прибутку. Іншими словами, рентабельність показує співвідношення доходів та витрат [60].

Один із ключових факторів, що значно впливає на ефективність використання матеріально-технічної бази в сільському господарстві, полягає в родючості ґрунту. Таким чином, при оцінці рівня фондovіддачі важливо враховувати проведені заходи щодо підвищення родючості ґрунтів за інших однакових умов. З метою досягнення цієї мети автори рекомендують порівнювати фондозабезпеченість і вихід валової продукції з земельною

площею. Це, на їхню думку, дозволить не лише оцінити ефективність використання основних засобів, але й рівень інтенсифікації виробництва. [15].

Зменшення обсягів основних засобів пояснюється факторами нестабільності ринку та недостатньою розвиненістю ринкових механізмів, а також відсутністю системи планування і прогнозування, а нерегулярні зміни в галузевій структурі виробництва, що призводить до скорочення та ліквідації галузей з тривалою кон'юнктурою, таких як скотарство, вівчарство, овочівництво, буряківництво, кормовиробництво та інші. У зв'язку з цим важливо при аналізі та плануванні матеріально-технічної бази враховувати наступне:

- фондоємність окремих видів продукції з урахуванням її коротко-, середньо- і довгострокової кон'юнктури;
- склад, структуру і стан засобів враховуючи ступінь їх зносу, оновлення, вибуття та строків використання;
- рівень технічного зносу природних об'єктів активних і пасивних засобів;
- ефективне використання потенціалу засобів, що є складовою загальних потужностей;
- можливості придбання нових засобів виробництва з урахуванням перспектив розвитку галузевої та виробничої структур сільськогосподарських підприємств.

Ефективність використання матеріально-технічних ресурсів визначається з метою:

- об'єктивної оцінки рівня споживання ресурсів у головному та допоміжному виробництві, а також обсягів запасів;
- контролю над розміром витрат на їхнє придбання та збереження;
- ухвалення рішень з питань організації заходів з економії ресурсів та розробки шляхів їх раціонального використання.

Таким чином, важливо визначати не тільки особливості МТБ, а й грамотно враховувати параметри відтворювального процесу, виходячи зі

специфіки виробництва, обсягів та споживання з урахуванням методики розрахунку показників.

Слід при цьому враховувати склад МТБ та можливі зміни у процесі господарської діяльності. діяльності у структурі парку техніки сільськогосподарської організації.

1.3 Особливості матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств

Одним з ключових компонентів в організації виробництва на сільськогосподарських підприємствах є забезпечення їх матеріально-технічними ресурсами. Оновлення техніки та технологій на кожному підприємстві та в сільському господарстві загалом є важливим напрямком для підвищення ефективності використання різних видів ресурсів, включаючи працю та землю. Це включає комплексне впровадження механізації та автоматизації процесів, інтенсифікацію виробництва, що в свою чергу сприяє збільшенню врожайності сільськогосподарських культур, продуктивності тварин, обсягів та якості продукції, а також підвищенню рентабельності та прибутковості виробництва.

Як зазначає Качан Д.А.: «синтез класичного та інноваційно орієнтованого підходів до формування і використання матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва дозволяє розглядати дану категорію в діалектичній єдності змісту (земельні ресурси, основні виробничі фонди, матеріальні оборотні кошти) і форми використання матеріально-технічних ресурсів (виробничі технології), із урахуванням відповідності структурних елементів науково обґрунтованим нормативам, стратегічним і програмним індикаторам розвитку МТБ, основною рушійною силою якого має бути інноваційний процес» [52 , с.2].

Михайлов М.Г. визначає матеріально-технічну база аграрного підприємства як «сукупність засобів і предметів праці, які використовуються в сільськогосподарському виробництві. Вона включає речові елементи продуктивних сил галузі та створює відповідні матеріальні умови виробництва сільськогосподарської продукції. На сучасному етапі матеріально-технічна база сільського господарства представлена великим машинним виробництвом, яке базується на широкому використанні досягнень науково-технічного прогресу. Важливе значення має ефективне використання виробничого потенціалу, створеного за багато років у сільськогосподарських підприємствах»[66].

Однією з ключових характеристик матеріально-технічної бази сільського господарства є включення до неї елементів землі та живих організмів, таких як худоба, птиця та рослини. Земля виступає важливим компонентом цієї бази, вона є активним засобом сільськогосподарського виробництва і визначальною матеріальною умовою для ведення сільського господарства.

Земля має подвійну природу, бо вона відноситься як до природних ресурсів, так і до основних виробничих фондів сільського господарства. Відтворення матеріально-технічної бази передбачає її оновлення та розширення на основі новітніх науково-технічних досягнень, що включають у себе інноваційні продукти та технології, які відповідають потребам сучасних виробників сільськогосподарської продукції.

Свиноус І.В., Гаврик О.Ю., Хом'як Н.В. вивили кризові явища у формуванні матеріально-технічної бази, що зумовили зменшення кількості сільськогосподарської техніки, транспортних засобів та обладнання [92, с.41].

Як зазначає Биба В.В.: «Стан матеріально-технічної бази сільського господарства України на сьогодні цілком обґрунтовано можна схарактеризувати як незадовільний і в кількісному, і в якісному плані, оскільки техніка фізично й морально застаріла, до того ж уже на час свого створення

вона поступалася за класом, якістю, ефективністю роботи кращим зарубіжним зразкам» [3, с.70].

«Ситуація, що склалася з ресурсним забезпеченням господарських формувань, свідчить про потребу в модернізації основних засобів, відновленні втраченого технічного потенціалу та його подальшого розвитку, впровадженні досягнень науково-технічного прогресу відповідно до сучасних вимог конкурентоспроможного виробництва» [44, с.81].

Вивчення науково-методичних та організаційно-економічних засад формування та розвитку технічної бази сільськогосподарських підприємств показало, що в основному всі методики зводяться до визначення складу та потреби машинно-тракторного парку, шлейфу сільськогосподарських машин та обладнання для великих колективних господарств.

Зазвичай розрахунок складу машинно-тракторного парку для таких господарств здійснюється у наступній послідовності:

1. Розробляється план вирощування сільськогосподарських культур взагалом у господарстві.

2. Складаються технологічні карти з обробітку та збирання кожної сільськогосподарської культури за загальноприйнятою формою. При цьому керуються зразковими технологічними картами, розробленими зональними науково-дослідними установами або типовими технологічними картами, затвердженими сільськогосподарськими органами.

3. Визначається потреба господарства у засобах механізації, передусім у тракторах.

Потреба у машинно-тракторному парку для всіх господарств на рівні країни, області під час прогнозування розраховують за науково-обґрунтованими нормативами у фізичних та еталонних одиницях за марками на 1000 га ріллі та багаторічних насаджень, а у машинах спеціального призначення - на 1000 га посівів відповідної сільськогосподарської культури.

Основні заходи організації матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських виробників включають: визначення потреб

господарств у засобах виробництва, складання та подання обґрунтованих заявок на них, доведення заявок до вищих постачальницьких організацій та заводів-виробників та постачальників матеріально-технічних ресурсів, укладання договорів поставки (купівлі-продажу), успішне виконання.

Потреба господарств у техніці та інших засобах виробництва визначається за діючими методичними рекомендаціями. Із загальної кількості необхідних машин виключають наявні в господарстві та встановлюють потребу у їх придбанні на запланований рік. Ця потреба має бути всебічно обґрунтована, пов'язана з планами виконання робіт, виробництва продукції та фінансовими можливостями господарств.

В умовах нестачі грошових ресурсів та дорожнечі засобів виробництва нерідко визначають не оптимальну, а мінімально необхідну потребу в них. У міру покращення фінансового стану та платоспроможності сільськогосподарських підприємств таку потребу доводять до оптимальної.

Через високий рівень цін на матеріально-технічні ресурси господарства скоротили їхню покупку. Особливо це позначилося на зниженні обсягів придбання ними технічних ресурсів. Кризова економічна ситуація у сільському господарстві країни, втрата платоспроможного попиту сільських товаровиробників, недостатня протекціоністська політика щодо збереження ринків сільгосптехніки поставили на межу розвалу створений протягом багатьох років науково-технічний та виробничий потенціал вітчизняного сільгоспмашинобудування. Загалом виробництво фондів галузей сільського господарства впало в порівнянні з 1990 приблизно на половину, що призвело до деградації продуктивних сил АПК. Сьогодні сільськогосподарські товаровиробники через відсутність фінансових коштів не можуть купувати дорогу техніку за повну її вартість. У цих умовах виникла необхідність пошуку та впровадження нових форм взаємодії сільгосптогосподарств та виробників засобів виробництва.

В даний час, коли знос техніки становить близько 70%, коли терміни морального зносу техніки скорочуються, не обов'язково володіти будь-яким

устаткуванням і технікою. В умовах прискорення науково-технічного прогресу оренда техніки та обладнання, що відповідає останнім вимогам науки та техніки, дає значний ефект. Саме лізинг сприяє проведенню політики прискореного оновлення парку машин та обладнання як на кожному окремому сільгосппідприємстві, так і загалом країною.

Лізингове постачання техніки - це форма цільового безвідсоткового довгострокового кредитування державою сільськогосподарських підприємств, дає їм можливість оплачувати машини та обладнання частками протягом кількох років з подальшим викупом техніки наприкінці терміну лізингу.

Перевага лізингу у сфері АПК у тому, що він виключає, а навіть передбачає форми державного регулювання, наприклад, податкові та кредитні пільги. За допомогою лізингу можна подолати до певної міри і монополізм виробників сільськогосподарських машин.

Розвиток системи агролізингу сприяє:

- подолання диспаритету цін на сільгосптехніку та продукцію сільського господарства;
- розширення збуту сільськогосподарських машин та обладнання;
- підвищення попиту на сільгосптехніку з боку корпоративних аграрних комерційних організацій та фермерських господарств;
- раціональному поєднанню інтересів виробників машин, користувачів та лізингодавців.

Істотною умовою розвитку агролізингу є можливість і потреба оплати надаються з лізингу послуг у натуральній формі, тобто. шляхом зустрічного постачання виробленої користувачем машин сільськогосподарської продукції. Така форма взаєморозрахунків відповідає інтересам як сільгосптоваровиробників, і держави чи іншого кредитора.

Одним з важливих напрямків матеріально-технічного забезпечення АПК є організація дилерської діяльності з постачання та сервісне обслуговування техніки, що поставляється для сільгосптоваровиробників.

Основною функцією дилерської служби є організація продажу техніки, обладнання та запасних частин до них - виявлення попиту господарств на машини, їх фінансових можливостей, складання замовлень на постачання машин та запчастин, реалізація техніки проведення розрахунків за неї і т.і.

Структура матеріально-технічної бази аграрних підприємств постійно вдосконалюється, зокрема у напрямі збільшення використання засобів механізації, високопродуктивних сортів рослин і порід тварин, мінеральних і органічних добрив, застосування гербіцидів та біостимуляторів тощо. Все це спрямовано на підвищення родючості землі, що зумовлює збільшення виробництва сільськогосподарської продукції та підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств [79].

З цієї причини пріоритетними напрямками формування структурних елементів матеріально-технічної бази сільського господарства на основі інновацій вважаються:

- збереження та підвищення родючості земельних ресурсів.
- модернізація та технічне оновлення будівель і споруд сільськогосподарських підприємств, впровадження високоякісних систем машин та обладнання, а також мобільних транспортних засобів.
- використання сучасних технологій, таких як нанотехнології, ресурсоощадні технології, біотехнології екологічного захисту та сучасна біоенергетика для забезпечення техніко-технологічного розвитку сільськогосподарського виробництва.
- використання високоефективних добрив, хімічних засобів захисту, комбінованих кормів, якісних паливно-мастильних матеріалів.
- вибір продуктивної худоби та сільськогосподарських рослин на основі елітного сортового складу та гібридів для забезпечення високої продуктивності сільськогосподарського виробництва.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СУЧАСНОГО РІВНЯ РОЗВИТКУ ТА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АРК «ПРИДУНАЙСЬКА НИВА» ІЗМАЇЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна організаційно-економічна характеристика господарства

Аграрно-рибогосподарський кооператив «Придунайська нива» (АРК «Придунайська нива») створено 15 березня 2000 р.

Господарство розташовано селі Кислиця Ізмаїльського району, Одеської області. Географічно АРК «Придунайська нива» знаходиться на крайньому південному заході Одеської області, що є південною степовою частиною Подільської височини.

На сході район межує з Болградським районом, а півдні з Чорним морем, в західній частині з Румунією, в північній з Республікою Молдова. Відстань від АРК «Придунайська нива» до районного центру міста Ізмаїл складає лише 10 км, до Ізмаїльського морського торгового порту лише 12 км, до обласного центру міста Одеса – 180 км. Що вказує на вигідне логістичне розташування підприємства, з точки зору збуту продукції. Зовнішні та внутрішні транспортні зв'язки Ізмаїльського району здійснюються автомобільним, річковим, морським, та залізничним транспортом.

Ландшафт району є хвилястим степовим, рівнинним, порізаним ярами і балками. Відповідно до географічного розташування територія характеризується помірним континентальним кліматом, що є сприятливим для вирощування багатьох сільськогосподарських культур.

Аграрна сфера району спеціалізується на виробництві зернових і технічних культур в рослинництві (зерно, ріпак, соняшник) та тваринництві, що визначає його економіку.

Фінансова інфраструктура району представлена відділеннями банків «МТБ банк», «Приват Банк», філією Ізмаїльського відділення Ощадбанку.

Розташовання АРК «Придунайська нива» у західній частині Ізмаїльського району Одеської області відносить його до Степової географічної зони. Всі основні виробничі підрозділи, що є в господарстві пов'язані між собою дорогами з твердим покриттям.

Законодавчі акти, що регламентують діяльність підприємства представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - Основні законодавчі акти, що регламентують діяльність АРК «Придунайська нива»

Назва Закону	Зміст
«Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців»[36]	«регулює відносини, що виникають у сфері державної реєстрації юридичних осіб»
Господарський кодекс України [22]	«визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання»
«Про сільськогосподарську кооперацію» [41].	«визначає основні цілі сільськогосподарської кооперації; регулює порядок створення та діяльності сільськогосподарських виробничих кооперативів, повноваження основних органів управління»
«Про захист від недобросовісної конкуренції» [37].	«спрямований на встановлення, розвиток і забезпечення торгових та інших чесних методів ведення конкуренції при здійсненні господарської діяльності в умовах ринкових відносин»
«Про оплату праці» [38].	«визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та господарювання та сфери державного і договірної регулювання оплати праці і спрямований на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функцій заробітної плати»

Джерело: Побудовано автором

Діяльність підприємства регламентується в першу чергу Конституцією України та законами України і іншими законодавчими актами Президента України і Кабінету Міністрів України [36-43]. Внутрішніми документами регламентуючими діяльність підприємства є статут, Положення про

підрозділи, Посадові інструкції, Колективний договір, Положення про оплату праці і ін.

Майно, що належить підприємству є власністю учасників, членів кооперативу. Воно представляє собою виробничі і невиробничі засоби, матеріальні цінності, вартість яких відображуються в балансі АРК «Придунайська нива». Джерелами, що формують майно підприємства є чистий дохід від реалізації продукції і інших видів діяльності, кредити банків кошти інвесторів, дотації, капітальні вкладення, майно що придбано у інших організацій у встановленому порядку, і інші джерела.

Відповідно до закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» [36], забезпечується оформлення і державна реєстрація майнових прав на об'єкти, що підлягають державній реєстрації. Контроль за ефективністю використання, обліком та збереженням закріпленого майна за підприємством здійснює виконавчий директор - Синяков С.В..

Відповідно до законодавства підприємства може здавати в оренду нерухоме майно та транспортні засоби і списувати їх з балансу підприємства. має право самостійно

Підприємство має право планувати свою діяльність, самостійно визначати стратегічні напрямки своєї діяльності, здійснювати реалізацію продукцію послуг за ринковими цінами, що формується відповідно до умов.

Господарство може обирати предмет договору і укладати їх відповідно до законодавчих вимог, вступати в об'єднання з іншими підприємствами для здійснення спільної діяльності. Закупівлі, що здійснюються в господарстві використовуються за процедурами визначеними законом України.

АРК «Придунайська нива» у своїй діяльності дотримується законодавства про охорону навколишнього середовища.

Управлінська діяльність підприємства здійснюється відповідно до статуту АРК «Придунайська нива», відповідно до якого, виконавчий директор підзвітний загальним збором членів кооперативу, він призначається на посаду

та звільняється з неї загальними зборами членів кооперативу. Виконавчий директор може самостійно вирішувати питання пов'язані з діяльності підприємства не враховуючи тих що віднесені до компетенції загальних зборів. Виконавчий директор підприємства разом з головним бухгалтером несуть відповідальність за дотримання порядку ведення і достовірність даних обліку та статистичної звітності, крім того, виконавчий директор підприємства під час реалізації своїх прав і виконання обов'язків діє виключно в інтересах підприємства Він представляє інтереси підприємства в органах державної влади та місцевого самоврядування, а також може представляти його у відносинах з фізичними і юридичними особами. Виконавчий директор має право формувати адміністрацію підприємства видавати накази і доручення в межах своєї компетенції.

Виконавчий директор, відповідно до статуту, організовує господарську, виробничу, побутову, соціальну та інші діяльності підприємства відповідно до обраної мети і напрямків його діяльності. Він має право затверджувати, відповідно до прийнятих на загальних зборах положень, структуру і штатний розклад товариства. Виконавчий директор може призначати і звільняти з посад, в установленому порядку, працівників підприємства відповідно до статуту. Виконавчий директор затверджує форми і системи оплати праці, розміри тарифних ставок, окладів, надбавок, винагород у відповідності до законодавства. Він може застосовувати заходи як заохочення так і дисциплінарного стягнення до працівників АРК «Придунайська нива». Виконавчий директор повинен забезпечувати раціональне використання і збереження майна підприємства, він також несе відповідальність щодо формування і виконання фінансових планів підприємства, додержання фінансової, трудової дисципліни відповідно до вимог законодавства.

Відносини що здійснює підприємства з іншими суб'єктами господарювання в усіх сферах господарської діяльності відбувається на основі договорів

Трудовий колектив АРК «Придунайська нива» складають усі учасники кооперативу та працівники, які беруть участь у його діяльності на основі трудового договору (контракту) або інших форм, що регулюють трудові відносини працівників з господарством, відповідно до законодавчих вимог.

Виробничі, трудові, і соціальні відносини колективу підприємства з керівництвом АРК «Придунайська нива» регулюються колективним договором.

Питаннями соціального розвитку, зокрема поліпшенням умов праці, життя та здоров'я, гарантії обов'язкового медичного страхування персоналу АРК «Придунайська нива» та їх сімей, займається Виконавчий директор за участю трудового колективу.

В формування системи управління господарською діяльністю підприємством є дуже важливим дотримання принципу первинності функцій управління, що закріплюються в регламентуючих документах.

Аналіз, щодо використання методів організаційного впливу виявив, що організаційне регламентування в АРК «Придунайська нива» в основному відповідає вимогам чинного законодавства, але існують деякі зауваження, що представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 - Наявність організаційних документів та зауваження до їх змісту в АРК «Придунайська нива»

Назва документу	Зауваження
1. Посадова інструкція головного інженера	У розділі «Повинен знати» не зазначено, що головний інженер повинен володіти сучасними інформаційними системами контролю за витратами матеріально-технічних ресурсів.
2. Правила внутрішнього трудового розпорядку	Дата видання даного документу – 2020 р. Хоча більшість пунктів даного Правила до сьогодні актуальні (складені за типовою формою), але все ж необхідно їх перезатвердити з урахуванням сучасних вимог.
3. Журнал для реєстрації ознайомлення новоприйнятих працівників з умовами колективного договору, правилами внутрішнього трудового розпорядку та посадовими інструкціями	Журнал заведено, відповідно до зауважень при перевірці державним інспектором праці в Одеській області, але існують факти несвоечасного його оформлення..

Джерело: Побудовано автором

В АРК «Придунайська нива», згідно штатного розкладу, використовується бригадна організаційна структура управління, яка функціонує на основі лінійно-функціональних управлінських зв'язків, а також два ступені управління (рис. 2.1).



Рисунок 2.1 - Організаційна структура управління АРК «Придунайська нива»

Джерело: побудовано автором

Отже, в АРК «Придунайська нива» структура управління, що склалася, відноситься до бригадної і має два ступені підпорядкування. До переваг, такого типу структур можна віднести її економічність, так як в ній є обмежена тільки два ієрархічні рівні управління. Така структура дозволяє встановлювати тісний взаємозв'язок між керівниками низового рівня і керівником підприємства, а також вона дозволяє визначити чіткі повноваження і обов'язки між різними керівниками та спеціалістами.

Організація праці виробничого персоналу АРК «Придунайська нива» здійснюється в формі спеціалізованих бригад, в яких поєднані основні фактори виробництва – трудові ресурси, земля та технічні засоби.

На підприємстві функції управління формування та розвитку матеріально-технічної бази виконує Виконавчий директор, Головний інженер і головний бухгалтер. Вони здійснюють: планування, організацію, координацію, мотивацію і контроль процесів ремонту, закупівлі, оновлення, підтримання в робочому стані матеріально-технічних об'єктів в господарстві. Кожна з вище наведених функцій носить винятково важливе значення для успішного функціонування матеріально-технічної бази підприємства, тому що відповідають за працездатність організації, як у даний час так і на перспективу.

На розміщення і спеціалізацію виробництва сільськогосподарської продукції впливають економічні, природно-кліматичні, біологічні та соціальні фактори. Найбільший вплив здійснюють природно- кліматичні фактори. Для більш повної характеристику підприємства, необхідно проаналізувати такі фактори діяльності господарства, як його розміри, виробничий напрямок, рівень інтенсивності сільськогосподарського виробництва, економічну ефективність виробничої діяльності. Це надасть можливість визначити вузькі місця у виробництві і стану матеріально-технічної бази, що є найбільш важливими для даного господарства.

Виробничий напрямок (спеціалізація) сільськогосподарського підприємства визначають відповідно до питомої ваги окремих видів товарної продукції у структурі чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (табл. 2.3).

Аналіз складу та структуру чистого доходу (виручки) від реалізації продукції АРК «Придунайська нива» в таблиці 2.3 показав, що в середньому

Таблиця 2.3 Склад та структура чистого доходу (виручки) від реалізації продукції

Види продукції	2020 рік		2021 рік		2022 рік		За 2020 - 2022 роки у середньому	
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%
Рослинництво, всього	30493	100,00	43359	100,00	48223		40691	100,00
Зернові та зернобобові	15557	51,02	43359	100,00	34440	71,42	31118	76,47
пшениця озима	707	2,32	10825	24,97	2527	5,24	4686	11,52
кукурудза на зерно	13051	42,80	22360	51,57	22515	46,69	19309	47,45
ячмінь озимий	403	1,32	10174	23,46	9397	19,49	6658	16,36
Соняшник	14936	48,98	0	0,00	13784	28,58	9573	23,53
Всього по господарству	30493	100,00	43359	100,00	48223	100,00	40691	100,00

Джерело: Розраховано автором за звітністю підприємства

за 2020 - 2022 роки у доході від реалізації товариства переважає чистий дохід від реалізації зернових та зернобобових – 31118 тис.грн., що становить 76% та технічних 9573 тис.грн. - 23,53% (Рис. 2.2).

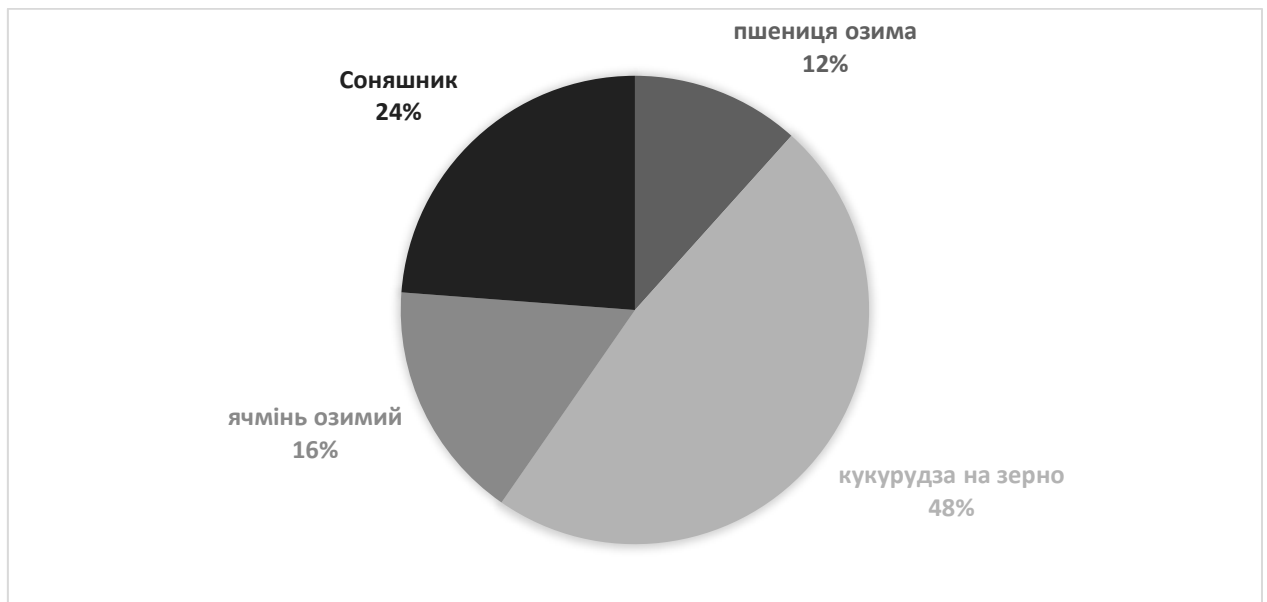


Рисунок 2.2 – Структура чистого доходу (виручки) від реалізації продукції, робіт, послуг

Джерело: Побудовано автором

Отже, виробничий напрямок АРК «Придунайська нива» - виробництво зерна з розвинутим виробництвом технічних культур.

2.2 Аналіз стану матеріально-технічної бази

Джерелом матеріально-технічної бази АРК «Придунайська нива» є доходи від усіх видів господарської діяльності, що передбачені статутом, амортизаційні відрахування, виручка від продажу майна, цінних паперів, депозити учасників товариства, кредитні ресурси, а також інші надходження, не заборонені законодавством. Дохід АРК «Придунайська нива» формується з доходів від усіх видів господарської діяльності після покриття матеріальних та подібних витрат та витрат на оплату праці. Податки та інші платежі, передбачені законодавством, сплачуються до бюджету за рахунок прибутку від нескладних видів діяльності. Після здійснення цих платежів чистий прибуток залишається у повному розпорядженні ферми.

Земля є незамінним ресурсом для сільськогосподарських підприємств, тому площа сільськогосподарських угідь, доступна фермерам, в першу чергу визначає розмір підприємства та має прямий вплив на вищезазначені показники.

Питання організації виробництва та підвищення ефективності наявних земель, що неминуче впливають на загальні результати господарювання та сприяють не тільки стратегічному плануванню ферми, а й підвищенню родючості ґрунту. співвідношення власної та орендованої земель у досліджуваному господарстві. Зазначимо, що вирішити вищезазначені проблемні питання можна і під час виробництва на орендованих землях за умови довгострокової оренди.

Розглянемо у таблиці 2.4 динаміку наявних сільськогосподарських угідь, які є у користуванні господарства.

Таблиця 2.4 - Забезпеченість земельними ресурсами АРК «Придунайська нива»

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2022 р. у % до 2020 р.
Площа сільськогосподарських угідь, га	985,2	1481,3	1216,1	123,4
в т.ч. рілля	985,2	1481,3	1216,1	123,4
Питома вага рілля в с.-г. угіддях, %	100,0	100,0	100,0	100,0
Середньорічна кількість робітників, чол.	46	121	139	302,2
Припадає на одного працівника:				
сільськогосподарських угідь, га	21,4	12,2	8,7	40,8
рілля, га	21,4	12,2	8,7	40,8

Джерело: Розраховано автором

З даних таблиці 2.4 видно, що площа сільськогосподарських угідь, за період, що досліджується зросла на 23,4%. Майже вся земельна площа, що знаходиться у користуванні АРК «Придунайська нива» орендована. У зв'язку зі зростанням чисельності працівників в господарстві у 3 рази, зменшився розмір площі, що приходить на 1 працівника майже у 2,5 рази.

У 2022 році площа посівів сільськогосподарських культур, що перебувають у користуванні господарства складає 1216,1 га. Зазначений показник більше на 231 га, ніж у 2020 році, що у відносному значенні складає 23,4% (Таблиця 2.5).

Таблиця 2.5 - Склад та структура посівних площ АРК «Придунайська нива»

Види посівів	2020 рік		2021 рік		2022 рік		За 2020-2022 роки в середньому	
	га	%	га	%	га	%	га	%
Зернові та зернобобові	571,7	58,0	1232,6	83,2	997,97	82,1	934,1	76,1
пшениця озима	159,5	16,2	492,2	33,2	219	18,0	290,2	23,6
кукурудза на зерно	234,0	23,8	248,7	16,8	299,77	24,7	260,8	21,2
ячмінь озимий	178,2	18,1	491,7	33,2	479,2	39,4	383,0	31,2
Соняшник	413,5	42,0	248,7	16,8	218,1	17,9	293,4	23,9
Всього посівів	985,2	100,0	1481,3	100,0	1216,1	100,0	1227,5	100,0

Джерело: Розраховано автором

Переважаючою у загальній посівній площі господарства залишається частка зернових та зернобобових – 76,1% посівів у середньому за 3 роки. Слід зазначити, що у господарство сіють лише 4 культури соняшник, пшеницю озиму, ячмінь озимий і кукурудзу. Таким чином, господарство, протягом тривалого терміну функціонування, не змінює кардинально напрями виробництва, що впливає на склад і структуру матеріально-технічної бази, і, у свою чергу, підвищує ризики через обмежений асортимент культур неефективного використання землі, через неможливість формування раціональної сівозміни.

У контексті зазначених причин вагомого впливу набуває також і соціально-моральний фактор – психологічно аграрій обирає для здійснення діяльності ті напрями, які за наявної матеріально-технічної бази мають забезпечити йому найбільший економічний ефект.

Вартісні та натуральні показники, які характеризують ефективність використання матеріально-технічної бази, мають бути проаналізовані після визначення забезпеченості господарства основними їхніми видами: технічними та транспортними засобами, виробничими приміщеннями, енергетичними потужностями тощо.

Проаналізуємо забезпеченість АРК «Придунайська нива» будівлями, сільськогосподарською технікою та енергетичними потужностями (табл. 2.6).

Показник наявності основних технічних засобів у досліджуваному господарстві у 2022 році порівняно з 2020 роком майже не змінився за всіма видами техніки, крім тракторів. У 2022 році порівняно з 2020 роком спостерігаємо позитивну тенденцію збільшення кількості внесених мінеральних добрив в перерахунку на діючу речовину, що пов'язано зі зростанням площі земельних угідь. Слід звернути увагу, що в господарстві немає жодного комбайну. Під час збору врожаю господарство користується послугами сторонніх організацій, що супроводжується певними ризиками.

Таблиця 2.6 - Елементи натурально-майнового складу матеріально-технічної бази АРК «Придунайська нива»

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2022 р. до 2020 р., у %
Всього сільськогосподарських угідь, га	985,2	1481,3	1216,1	123,4
Наявність на кінець року, шт.:				
Тракторів	18	18	19	105,5
Комбайнів	0	0	0	х
Автомобілів	18	18	18	100,0
Катери	4	3	4	100,0
Енергетичні потужності, тис. к.с.	11386	11365	13327	116,5
Зерновий склад	1	1	1	100,0
Склад для насіння	1	1	1	100,0
Офісне приміщення	1	1	1	100,0
Внесено добрив:				
Органічних, т.	-	-	-	-
Мінеральних, ц.д.р.	1128,7	1261,3	1671,5	148,0

Джерело: Розраховано автором

У вартісному виразі майно АРК «Придунайська нива» становлять основні та оборотні засоби, інші цінності, вартість яких відображена у балансі підприємства. Одним із критеріїв стану виробничої бази є ступінь забезпеченості основними засобами, який характеризується показниками озброєності праці основними засобами та їх активною частиною та забезпеченості енергетичними потужностями. Під озброєністю праці основними засобами розуміють розмір основних виробничих засобів в розрахунку на одного середньорічного працівника, зайнятого у основному виді діяльності. Її визначають як відношення середньорічної вартості основних засобів до середньорічної чисельності працівників.

Розглянемо забезпеченість господарства основними, оборотними засобами та енергетичними потужностями в таблиці 2.7.

З табл. 2.7 можна зробити висновок, що спостерігається не висока забезпеченість досліджуваного підприємства основними засобами. На 1 середньорічного працівника припадає у 2022р. лише 615 тис. грн. основних виробничих засобів, це на 56 % менше, ніж у 2020 р. Даний показник свідчить

про те, що кількість працівників зростає більш швидкими темпами ніж розмір основних засобів збільшується. Зменшується також вартість оборотних засобів, що припадає на 1000 грн. основних, грн. – на 52,3%, що пов’язано зі значним зменшенням середньорічної вартості оборотного капіталу на 36,7%, це позитивно позначилось на коефіцієнті обороту оборотного капіталу, якій зріс майже у 3 рази. А тривалість обороту складає 335 днів, що у тричі менше ніж у 2020 році.

Таблиця 2.7 - Забезпеченість АРК «Придунайська нива» основними і оборотними засобами

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2022 р. до 2020 р., у %
Середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис.грн	64327,0	76709,5	85486,3	132,9
Середньорічна вартість оборотного капіталу, тис.грн	70963,0	61320,2	44945,1	63,3
Припадає оборотних засобів на 1000 грн. основних, грн.	1103,2	799,4	525,8	47,7
Капіталозабезпеченість, тис. грн.	65,3	51,8	70,3	107,7
Капіталоозброєність, тис. грн.	1398,4	634,0	615,0	44,0
Коефіцієнт обороту оборотного капіталу	0,43	0,71	1,07	x
Тривалість одного обороту, днів	837,8	509,1	335,5	40,0

Джерело: Розраховано автором

Наступною складовою матеріально-технічної бази є основний капітал, грошовим виразом якого, є основні засоби. Основні засоби – це матеріальні цінності, що використовуються у виробничій діяльності підприємства понад один календарний рік з початку введення їх в експлуатацію.

Для аналізу структури основних засобів в досліджуваному підприємстві скористаємося даними таблиці 2.8.

Дані таблиці 2.8 свідчать, що загальна вартість основних засобів у 2022 р. зросла на 21159 тис. грн. або на 32,9 %. Це можна пояснити надходженням машин і обладнання. У структурі основних засобів найвищу питому вагу

протягом трьох досліджуваних років займає вартість машин та обладнання, яка у середньому за 2020-2022 роки складає 56,4% (Рис.2.3).

Таблиця 2.8 - Склад і структура основних засобів в АРК «Придунайська нива»

Види основних засобів	2020 рік		2021 рік		2022 рік		За 2020-2022 роки в середньому	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Будівлі, споруди та передавальні пристрої	12479,44	19,4	13117,32	17,1	15473,01	18,1	13689,92	18,13
Машини і обладнання	36473,41	56,7	39812,23	51,9	51462,72	60,2	42582,79	56,40
Транспортні засоби	13122,71	20,4	10125,65	13,2	15558,50	18,2	12935,62	17,13
Інструменти, прилади, інвентар	1543,85	2,4	536,97	0,7	2051,67	2,4	1377,49	1,82
Інші основні засоби	643,27	1	383,55	0,5	940,35	1,1	655,72	0,87
Разом	64327,00	100	76709,50	100	85486,25	100	75507,58	100,00

Джерело: Розраховано автором

Найменшу питому вагу у структурі основних засобів за три досліджувані роки займають інструменти, прилади, інвентар – близько 2 %. Транспортні засоби мають значну питому вагу – 17,13%. Господарство володіє великим автопарком, що налічує 18 автомобілів, але на жаль всі вони досить довго експлуатуються. Останній раз новий автомобіль був придбаний у 2004 році, тобто 20 років тому.

Підвищення ефективності використання основних засобів відбивається на фінансовому результаті діяльності підприємства за рахунок покращення якості продукції, зниження собівартості, збільшення випуску продукції, зниження податку на майно та збільшення балансового прибутку.

Більш ефективне використання основних засобів на підприємстві може бути досягнуто шляхом:

- реалізації або здачі в оренду обладнання, машин та інших основних засобів, які не використовуються у господарській діяльності;
- придбання нових високоякісних основних засобів;

– своєчасного оновлення, переважно активної частини основних засобів, з метою запобігання надмірному моральному та фізичному зносу;

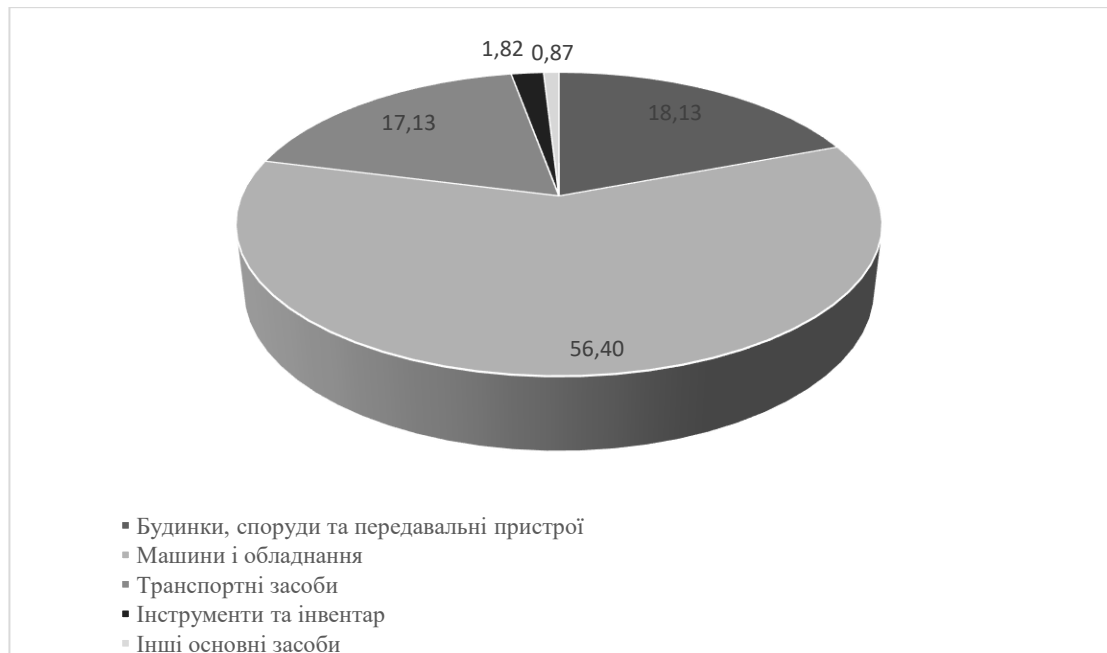


Рисунок 2.3 - Структура основних засобів в АРК «Придунайська нива»

– здійснення своєчасного та якісного проведення планово-попереджувальних та капітальних ремонтів;

– підвищення рівня кваліфікації обслуговуючого персоналу;

– підвищення рівня механізації та автоматизації виробництва;

– забезпечення централізації ремонтних служб;

– впровадження нової техніки та сучасних маловитратних, енерго- та паливозберігаючих технологій;

– удосконалення організації виробництва та праці, з метою скорочення втрат робочого часу та простою машин та обладнання.

2.3. Оцінка ефективності використання матеріально-технічної бази

Збирання урожаю основних сільськогосподарських культур в агротехнічні терміни за сприятливих природно-кліматичних умов безпосередньо пов'язане з рівнем їхньої урожайності. Вищенаведений аналіз стану забезпеченості фермерського господарства технічними засобами не

завжди дозволяє це зробити, що, в свою чергу, негативно впливає на рівень урожайності сільськогосподарських культур та їх валовий збір.

Для розробки та прийняття ефективних управлінських рішень стосовно покращення землекористування, слід приділити увагу визначенню системи показників ефективності використання земель (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 - Ефективність використання землі в АРК «Придунайська нива»

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2022 р. до 2020 р., у %
Вироблено продукції рослинництва, ц:				
Зернові та зернобобові, в т.ч.	29524	70116	49406	167,3
пшениця озима	2693	20178	3400	126,3
кукурудза на зерно	24447	29636	31079	127,1
ячмінь озимий	2384	20302	14927	626,1
Соняшник	11896	3163	5676	47,7
Вироблено продукції, всього	41420	73279	55082	133,0
Вироблено продукції рослинництва з розрахунку на 100 га ріллі, ц:				
зернових та зернобобових	2997	4733	4063	135,6
пшениці озимої	273	1362	280	102,3
кукурудзи на зерно	2481	2001	2556	103,0
ячменя озимого	242	1371	1228	507,3
соняшнику	1207	214	467	38,7
Одержано на 100 га с.-г. угідь, тис.грн.:				
валової продукції	1932,3	1641,8	1645,2	85,1
чистого доходу (виручки) від реалізації	3095,1	2927,1	3965,5	128,1
чистого прибутку (збитку)	213,9	690,2	-92,8	-43,4

Джерело: Розраховано автором

Аналіз таблиці 2.9 показав, що АРК «Придунайська нива» вирощує зернові та технічні культури. В 2022 році в порівнянні і 2020 роком відбулося зростання майже всіх обсягів виробництва основних видів продукції рослинництва, за винятком вирощування соняшнику. Так обсяг виробництва зернових зріс на 67 %, а обсяг виробництва соняшнику зменшився майже у 2 рази. У 2021 і у 2022 році відмічаються дещо нижчі показники виробництва, тобто спостерігається скорочення обсягів, що пов'язано з негативним впливом природно-кліматичних умов в ці роки.

Показники, що представлені в таблиці 2.9 свідчать, що 2020-2022 роки характеризується позитивним збільшенням отримання основних видів сільськогосподарських культур, які вирощує господарство, що приходить на 100 га ріллі. Що позитивно відбилося на зростання чистого доходу, що отримано на 100 га землі.

Про рівень організації виробництва та культури землеробства можна певним чином зробити висновок з рівня урожайності сільськогосподарських культур. Обмеження земельних площ, яке характеризує діяльність більшості аграрних підприємств, є фактором збільшення валового збору сільськогосподарських культур, що можливе насамперед завдяки підвищенню врожайності сільськогосподарських культур. Порівнюючи врожайність основних сільськогосподарських культур у 2020 році з 2022 роком побудуємо стовпчикову діаграму (рис. 2.4).

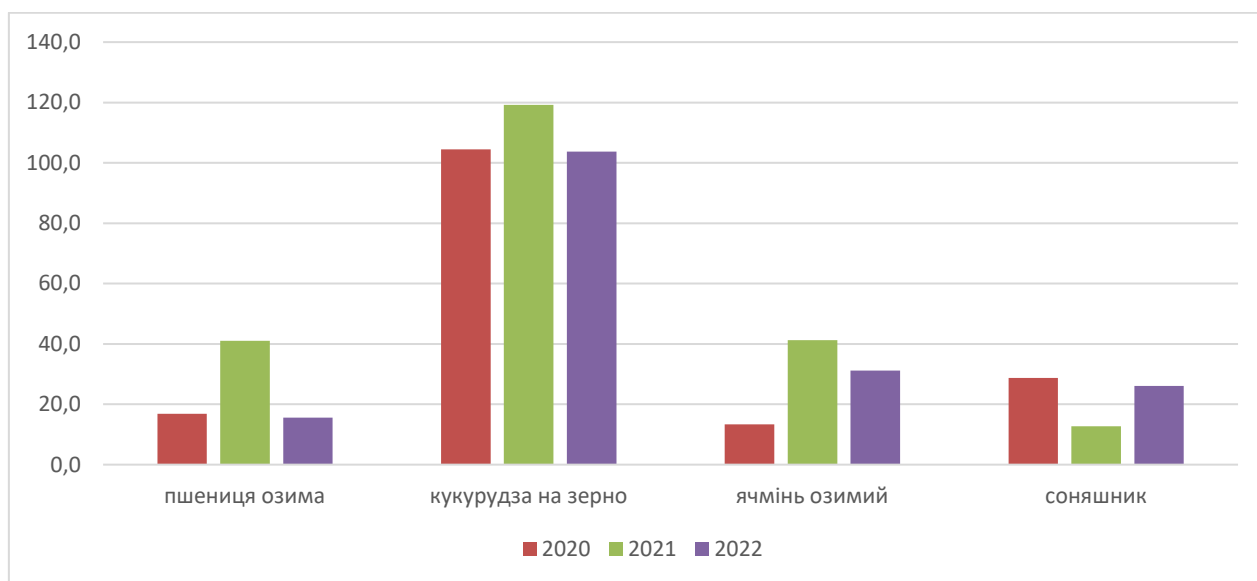


Рисунок 2.4 - Урожайність основних сільськогосподарських культур у ДП «Хладконтакт-Агро», ц з 1 га

Джерело: Побудовано автором

Підвищення урожайності сільськогосподарських культур можливе за ефективного використання земельних ресурсів, яке, в свою чергу, має відбуватися на підставі використання раціональної та науково-обґрунтованої системи землеробства та за допомогою використання інтенсивних технологій

виробництва. Іншими словами, має бути забезпечений комплекс взаємопов'язаних заходів: агротехнічних, меліоративних, екологічних, організаційно-економічних.

Основні причини таких різких змін рівня урожайності сільськогосподарських культур у господарстві та її динаміки, на нашу думку, пов'язані не лише з природно-кліматичними умовами, а й із станом матеріально-технічної бази і матеріально-технічним забезпеченням, і є наступні: обсяг та диспропорція використання добрив і засобів захисту рослин; нехтування науково-обґрунтованими сівозмінами та недотримання оптимальних строків збирання урожаю; низька якість та спрощення технологічних процесів. Отже, вагомий вплив на ефективність формування і використання матеріально-технічної бази господарства здійснюють технологічні особливості вирощування сільськогосподарських культур.

Вибір технології вирощування залежить від агровиробничих характеристик ґрунтів і природно-кліматичних особливостей сільської території. Більшість господарств не використовують інноваційних технологій вирощування, що негативно впливає на економічні й екологічні вигоди та конкурентоспроможність продукції на продаж.

Слід додати, що приріст урожаю за інтенсивної технології забезпечують за рахунок раціонального застосування мінеральних добрив на 30-35%, засобів захисту рослин – на 20-25%, запровадження високоврожайних сортів – на 15-18%, використання сівозмін – на 50-60% [14, с.108-109]. Але, слід також враховувати не тільки можливість отримання не тільки економічних, а й екологічних вигід.

За умов значного кількісного зменшення матеріально-технічної бази, погіршення забезпечення аграрного виробництва тракторами, комбайнами, іншими сільськогосподарськими машинами і знаряддями, важлива роль належить організації ефективного використання технічних засобів.

Одними з загальних показників економічної ефективності використання основних засобів є показники капіталовіддачі та капіталомісткості продукції,

які характеризують співвідношення між засобами праці та обсягами виробленої продукції у вартісному виразі (Таблиця 2.10).

Таблиця 2.10 - Економічна ефективність використання основних засобів АРК «Придунайська нива»

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2022 р. до 2020 р., у %
Капіталовіддача, грн.	0,30	0,32	0,23	79,1
Капіталоємність, грн.	3,38	3,15	4,27	126,5
Рівень рентабельності основних засобів, %	3,3	13,3	-27,8	-х

Джерело: Побудовано автором

Розраховані економічні показники використання основних засобів у господарстві за період 2020 - 2022 років свідчать про погіршення показника капіталовіддачі у 2022 році порівняно з 2020 роком на 0,07 грн. Також негативним є зростання показника капіталомісткості у 2022 році. Це пов'язано зі значним зростанням вартості основних засобів на 32,9%. На жаль, у 2022 році підприємство отримало значні збитки, відповідно це негативно позначилось на ефективності використання виробничого потенціалу господарства. Отже, показники ефективності використання основних засобів свідчать про її зменшення.

Для оцінювання ефективності використання матеріально-технічної бази застосовується система показників – узагальнюючих і часткових.

Підвищення ефективності використання матеріально-технічної бази є основою зниження собівартості продукції, зростання прибутку та рентабельності підприємства, зміцнення його фінансового стану (табл.2.11).

Таблиця 2.11 - Динаміка фінансових результатів та рентабельності господарської діяльності

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2022 р. до 2020 р., у %
Вартість валової продукції в постійних цінах 2016 р., тис.грн.	19036,9	24319,6	20006,8	105,1
Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис. грн.	30492,8	43358,7	48222,7	158,1
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	24742,0	42050,4	66834,3	270,1
Прибуток, + (збиток, -) від реалізації продукції всього по господарству, тис. грн.	5750,8	1308,3	-18611,6	-323,6
Чистий прибуток, + (збиток, -), тис. грн.	2107,0	10223,6	-23788,4	-1129,0
Рівень рентабельності (+), збитковості (-) діяльності, %	23,2	3,1	-27,8	-51,1
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	8,5	24,3	-35,6	-44,1*
Норма прибутку	0,07	0,24	-7,14	x

* - відхилення (%-них показників)

Джерело: Розраховано автором на основі додатків

За даними таблиці 2.11 відмічається значне зростання виручки від реалізації продукції в господарстві. Проте, собівартість реалізованої продукцію порівняно з доходами від продажу сільськогосподарської продукції зросла значно швидшими темпами, що свідчить про нераціональність витрат підприємства. Значне зростання собівартості пояснюється зростанням цін на паливно-мастильні матеріали, засоби захисту рослин та насіння.

У 2022 році АРК «Придунайська нива» отримало на 5,1% більше вартості валової продукції в постійних цінах 2016 р.. Але, зростання цін реалізації продукції забезпечило отримання у 2020 і 2021 роках чистий прибуток. Однак, значне зростання собівартості реалізованої продукції перевищило за темпами ріст чистого доходу і негативно відбилося на рівні рентабельності виробничої і всієї діяльності підприємства та нормі прибутку.

Рентабельність підприємства комплексно відображає ступінь ефективності використання матеріально-технічної бази підприємства. Отже, у 2022 році АРК «Придунайська нива» працювала збитково. Тому, такий результативний показник як рівень рентабельності свідчить, про зниження ефективності використання матеріально-технічної бази підприємства і ефективності інтенсифікації виробництва.

Ефективність використання матеріально-технічної бази залежить від ряду факторів, від яких в цілому залежить ефективність та прибутковість аграрних підприємств. Вони включають: використання сучасних технологій, що може підвищити ефективність використання технічних засобів і зменшити витрати; інновації в аграрній галузі щодо впровадження нових методів обробітку ґрунту, високоврожайних сортів рослин та тварин, що можуть покращити якість та збільшити кількість виробленої продукції; оптимізація агротехнічних процесів, раціональне використання добрив та інших матеріалів.

Отже, внаслідок різноманітних факторів ефективність використання матеріально-технічної бази в АРК «Придунайська нива» погіршилися, що призвело до збитковості сільськогосподарського виробництва. Для того щоб підвищити економічну ефективність використання матеріально-технічної бази, господарству необхідно використовувати сучасні інструменти управління; впроваджувати сучасні технології виробництва сільськогосподарської продукції та приймати інноваційні рішення щодо її оновлення та раціонального використання.

Погоджуємося з В.С. Шебаніним, що «особливого значення в обмежених можливостях нарощування матеріально-технічної бази набуває правильний вибір напрямів ефективного використання засобів виробництва» [102, с.25].

Тому проблема ефективності формування та використання матеріально-технічної бази досліджуваного підприємства є не менш гострими, ніж в цілому в Україні, і потребує пошуку нових та оптимізації наявних напрямів

покращення ситуації шляхом розробки об'єктивної, дієвої стратегії розвитку матеріально-технічної бази як сукупності та взаємодії двох чинників: формування необхідного кількісного і якісного складу сільськогосподарської техніки з урахуванням чинників інноваційного розвитку та її ефективного використання.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АРК «ПРИДУНАЙСЬКА НИВА» ІЗМАЇЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Стратегічні напрямки розвитку господарства у контексті зміцнення його матеріально-технічної бази

Економічний розвиток України є результатом покращення економічних показників розвитку економіки в регіональному просторі, основною якого є розвиток матеріально-технічної бази підприємств аграрного сектора.

Проблеми технічного забезпечення призводять до порушення технологій виробництва аграрної продукції, збільшують її втрати, обумовлюють технологічну відсталість. Низька якість вітчизняної матеріально-технічної бази не дозволяє впроваджувати інноваційні технології та перейти до більш високого рівня розвитку вітчизняного агропромислового комплексу. Це вимагає проведення модернізації матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва. Основною метою стратегічних напрямків розвитку сільського господарства в частині зростання фондозабезпеченості аграрного виробництва є відтворення і оновлення основних засобів сільського господарства відповідно до інноваційно-інвестиційною моделі розвитку галузі

На наш погляд, інноваційний розвиток МТБ є визначальним, ключовим напрямком формування якісно нової технологічної бази, так як технологія з заданими вихідними параметрами вимагає підбору або створення нового сорту або гібрида (біологічний фактор) і відповідних технічних засобів (технічний фактор) рис. 3.1.

На наведеній схемі, розробленої на основі монографічних досліджень представлені пріоритети інноваційного розвитку в розрізі елементів МТБ.

Техніка	– формування ефективних проектів інноваційного розвитку системи машин; – розширення парку багатофункціональних, ресурсоефективних і енергонасичених машин; – формування перспективного складу мобільних енергетичних машин; – формування парку ґрунтообробних машин і механізмів нового покоління; – технічне оснащення посівного комплексу відповідно до характеристиками модернізованого складу тракторного парку; – оновлення автомобільного парку і логістичної інфраструктури; – застосування енерго- і ресурсозберігаючої техніки; – впровадження автоматизованих ліній і нових форм технічного обслуговування; – створення інноваційного машинно-технологічного комплексу; – оновлення парку тракторів на базі 5-8 класів; – придбання зернозбиральних комбайнів серії 900-1200
Технологія	– стимулювання та організаційно-економічне забезпечення технологічної модернізації; – досягнення середньосвітових стандартів і параметрів формування інноваційної техніко-технологічної бази; – модернізація інженерно-технологічної інфраструктури; – використання нових добрив і засобів захисту рослин. – розробка та впровадження енергозберігаючих та екологозахисних технологій; – повсюдне підвищення технологічного рівня; – підвищення родючості ґрунтів; – якісне поліпшення інтенсивних технологій в рослинництві; – освоєння наукомістких адаптивних технологій і високих технологій із заданими
Селекція і генетика	– використання нових сортів і гібридів; – точкове і інтенсивне сортооновлення; – застосування сортів із заданими параметрами; – освоєння інновацій на основі біотехнології та генної інженерії; – використання нових регуляторів росту рослин.

Рисунок 3.1 - Напрями та зміст пріоритетів інноваційного розвитку МТБ АРК «Придунайська нива»

Джерело: Побудовано автором

«Стратегічна діяльність підприємства завжди різнобічна, а на ній базується ще більш різноманітна тактична робота. Саме тому зміст та напрями конкретних заходів щодо підвищення ефективності управління матеріально-технічною базою можуть бути різними, а саме:

- 1) ефективне оновлення основних виробничих фондів;

- 2) досконала амортизаційна політика;
- 3) максимальний ефект від використання виробничих та складських площ» [67, с. 16];
- 4) прийнята підприємством загальна стратегія щодо ринкової діяльності (Рис. 3.2).

До реалізації стратегії необхідно визначити найбільш пріоритетні стратегічні напрями розвитку і розробити та забезпечити ефективний механізм їхнього впровадження.

На підставі результатів дослідження визначено основні критерії стратегії: техніко-технологічні потреби виробничої діяльності господарства; можливість використання економічно доцільних напрямів виробничо-господарської діяльності та використання вільних ринкових можливостей щодо постачання техніки і матеріальних цінностей, збуту виробленої продукції, участі у різного роду об'єднань суб'єктів господарювання, зокрема асоційованих; конкурентоспроможність діючої та інноваційної продукції і діяльності; сучасні наукові розробки та можливість їх використання і впровадження в діяльність господарства; соціальний рівень життя персоналу та можливість його покращення.

Таким чином, метою стратегії є визначення пріоритетів і перспектив подальшого розвитку матеріально-технічної бази господарства. Для впровадження стратегії необхідна розробка механізмів її реалізації, які повністю мають відображати вимоги до стратегії, її мету та враховувати критерії. Від комплексності та узгодженості напрямів реалізації стратегії безпосередньо залежить її результативність та ефективність.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ АРК «ПРИДУНАЙСЬКА НИВА»

МЕТА СТРАТЕГІЇ: визначення пріоритетів подальшого розвитку матеріально-технічної бази

КРИТЕРІЇ: можливість розвитку економічно-вигідних напрямів виробничо-господарської діяльності та використання вільних ринкових ніш для збуту виробленої продукції, участі в об'єднаннях суб'єктів підприємницької діяльності; техніко-технологічні потреби виробничої діяльності господарства; конкурентоспроможність діючої та інноваційної продукції і діяльності; сучасні наукові розробки та можливість їх використання і впровадження у діяльність господарства.

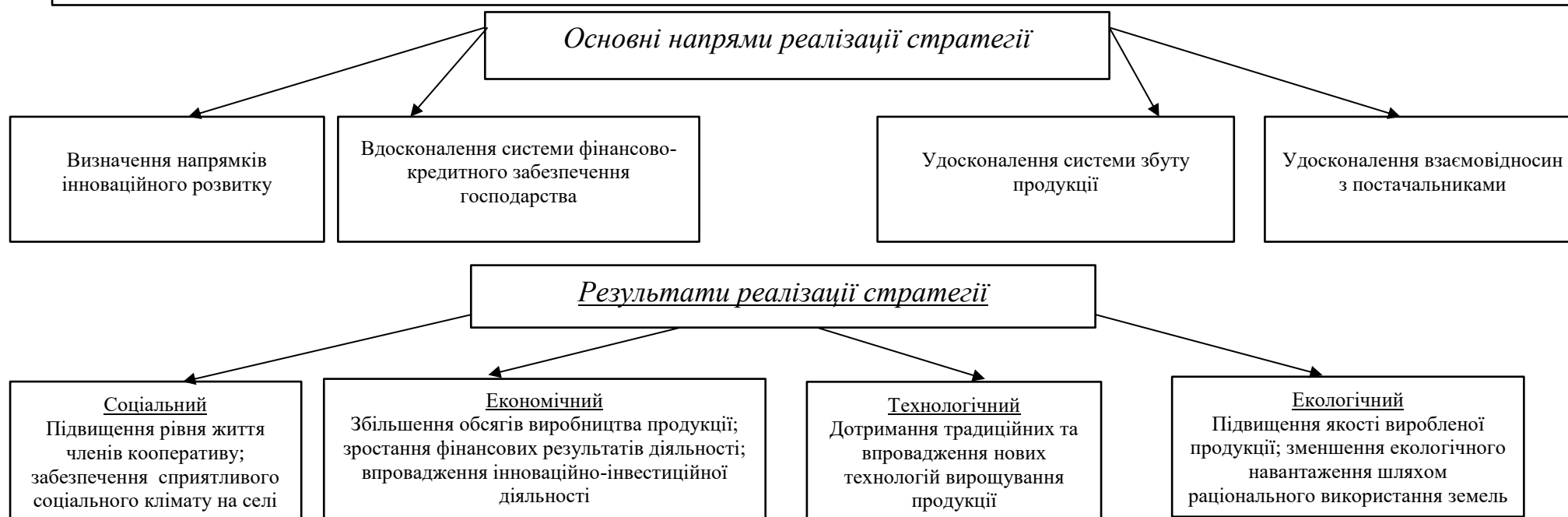


Рисунок 3.2 - Стратегія розвитку матеріально – технічної бази АРК «Придунайська нива» на інноваційній основі

Джерело: Побудовано автором на основі [101]

Організаційно-економічний механізм державної підтримки та реалізації стратегії розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств є елементом загальної системи державного регулювання розвитку аграрного сектора.

Держава має сприяти розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, визначивши конкретну мету і пріоритетні напрями підтримки, дотримуючи основних виділених принципів державної підтримки, здійснюючи її в різних формах та за різними методами. Вважаємо, що потрібно розробити конкретні заходи державної підтримки та механізм їх реалізації:

- здійснення науково-обґрунтованого планування обсягів державної підтримки;
- використання системи відбору господарств для отримання підтримки;
- визначення та застосування критеріїв до оцінки ефективності використання бюджетних коштів;
- впровадження моніторингу та системного аналізу, а також контролю за реалізацією заходів державної підтримки.

Завдяки виконанню зазначених заходів можна досягти підвищення ефективності формування і використання матеріально-технічної бази господарства, що неодмінно вплине на розвиток галузі в цілому.

Узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, що комплексне упровадження механізму реалізації стратегії розвитку матеріально-технічної бази господарства дозволить отримати такі результати:

- систематичне оновлення та поступове зміцнення матеріально-технічної бази;
- упровадження новітніх розробок та технологій, які здатні забезпечити економічний розвиток господарства та максимально ефективно використання його ресурсного потенціалу;
- впровадження інноваційних аспектів розвитку у виробничо-господарську діяльність господарств;

- оптимізація та доступність фінансово-кредитних ресурсів для забезпечення розвитку матеріально-технічної бази.

3.2. Підвищення ефективності використання землі

У процесі проведеного аналізу господарської діяльності АРК «Придунайська нива», проведеного у другому розділі випускової кваліфікаційної роботи, вважаємо, що удосконалення процесу землекористування має здійснюватися за такими напрямками:

- агротехнічний;
- організаційно-економічний;
- технологічний.

В даному випадку до агротехнічних заходів відносяться: створення і використання високопродуктивних сортів і гібридів культур сільськогосподарського призначення, застосування в ефективних пропорціях мінеральних і органічних добрив, використання хімічних і біологічних засобів захисту культур галузі рослинництва в сільському господарстві від шкідників, хвороб, бур'янів та інших можливих проблем.

До організаційно-економічних відноситься застосування механізмів вдосконалення процесу організації праці і відповідно його матеріальне стимулювання, а також перепідготовка, навчання висококваліфікованих кадрів для потреб галузі сільського господарства.

До технологічних, можна віднести наступні: створення умов для виробництва і застосування абсолютно нових високопродуктивних машин і знарядь праці, впровадження яких дозволить підвищити ефективність обробітку земель і збирання сільськогосподарських культур.

На рис. 3.3 представлено напрямки удосконалення управління земельними ресурсами господарства.

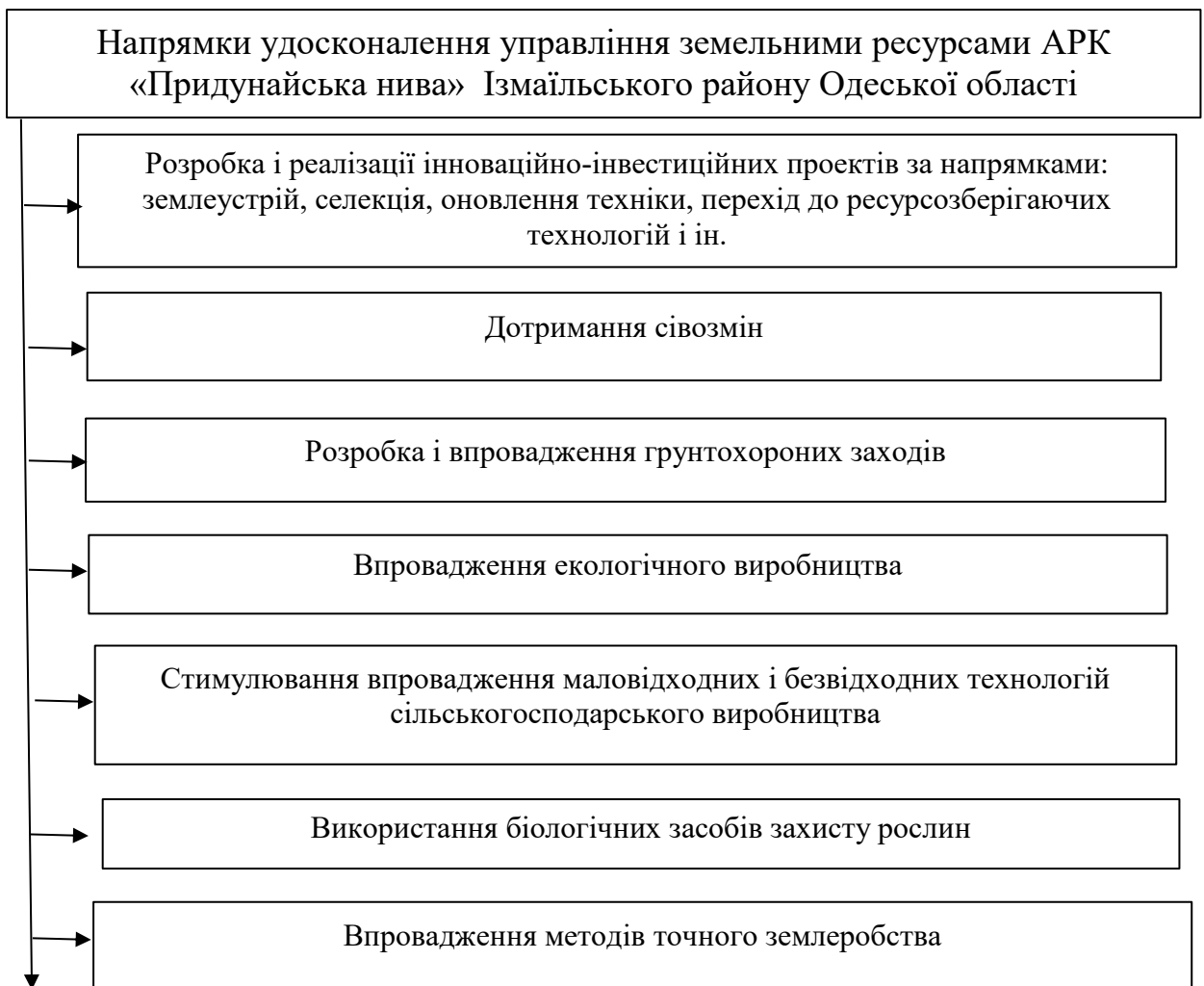


Рисунок 3.3 - Напрямки удосконалення управління земельними ресурсами АРК «Придунайська нива»

Джерело: Побудовано автором

Розглядаючи дані нововведення щодо АРК «Придунайська нива», не дивлячись на не стабільність кліматичних умов даної території і яскраво виражений сезонний характер галузі землеробства можна в якості рекомендацій сформулювати наступні пропозиції:

- господарству, необхідно виходячи з кліматичних особливостей і не сталості погодних умов по можливості поміняти насіннєвий матеріал і вирощувати більш сучасні сорти культур з поліпшеними якостями і властивостями, більш пристосованими до умов північного лісостепу.

- необхідно застосування систем добрива, збалансованих насиченими макро- і мікроелементами, комплексними органо- і водорозчинними добривами.

Крім вищерозглянутого для ефективності процесу землекористування на території Ізмаїльського району необхідне застосування технологій, що отримали всесвітнє визнання спрямованих на ресурсозбереження та ґрунтозахист. Вони засновані на застосуванні високопродуктивної універсальної техніки, використання якої дозволяє значно поліпшити родючість ґрантів, підвищити врожайність сільгосп культур, продуктивність праці і при цьому знижується витрата палива, насіннєвого матеріалу і трудовитрат, а отже підвищується економічна ефективність землекористування.

В основі запропонованої нами технології закладені наступні принципи:

- зменшення частки механічного обробітку ґрунту;
- збереження рослинних залишків на поверхні полів;
- використання сівозмін, що включають рентабельні культури, сприяють якісному поліпшенню родючості ґрантів;
- інтегрований підхід у боротьбі з шкідниками і хворобами;
- використання якісного насіння, чутливих до даних технологій і пристосованих до вище розглянутих кліматичних умов.

Даний тип технологій передбачає мінімальний і нульовий обробіток ґрунту. Він включає одну або ряд дрібних обробок ґрунту культиваторами. В цьому випадку солома і стерня знаходяться в вигляді мульчі поверх ґрунту або в верхньому шарі. Посів культур здійснюється по дрібно обробленому ґрунті зі створенням мульчующогося шару з стерні, який зменшує випаровування вологи, і сприяє усуненню можливості виникнення водної та вітрової ерозії. В результаті витрати падають через зменшення витрат на паливо. З точки зору процесу землекористування підвищується родючість ґрунту і загальна структура поліпшується.

Також забезпечення ресурсозбереження можна досягти шляхом зменшення витрат на обробку ґрунту, яка є досить трудомістким процесом. Цього можна досягти, об'єднавши технологічні операції і в подальшому скоротивши їх кількість в процесі експлуатації ґрунтообробних машин нового покоління.

Прикладами успішності впровадження даних технологій можуть послужити багато підприємств регіонів нашої країни.

Використання сучасної техніки (в рамках мінімальної і нульової технології) дозволяє здійснювати енергоресурсозбереження, скорочує потребу в тракторах, горючих та мастильних матеріалах, дозволяє на 7-10 днів раніше звичайних агротехнічних термінів проводити посівні роботи.

В процесі обробки землі із застосуванням традиційної технології, з включенням в сівозміну пару, додатково до зазначених проводяться три суцільні культивації з одночасним боронуванням. При використанні технології мінімального обробки землі вищерозглянуті операції замінюються трьома передпосівної комбінованими обробками ґрунту під посів з одночасним культивацією, боронуванням і коткуванням.

У процесі використання нульової технології для боротьби з бур'янами рослинами використовують обробку гербіцидом суцільної дії (Раундап, Глісол, Торнадо, Ураган Форте) [49].

При цьому видові і кількісні характеристики внесених добрив при даних технологіях однакові -202 кг / га, в тому числі:

- амофос 100 кг / га;
- аміачна селітра 50 кг / га;
- карбамід 50 кг / га;
- кристалів 2 кг / га, але способи внесення різні.

У таблиці 3.1 наведено порівняння технологічних операцій і використання високопродуктивної техніки, при традиційній і нових технологіях вирощування ґрунту, з даних якої можна побачити, щ

технологічні операції в значній мірі скорочуються, що відображено в кількості проходів техніки по полю.

Таблиця 3.1 - Порівняння кількості проходів техніки по полю в залежності від технології, що застосовується

Показники	Традиційна технологія	Мінімальна технологія	Нульова технологія	Відношення до традиційної технології			
				Мінімальна		Нульова	
				%	+,-	%	+,-
По непарових попередниках							
Кількість проходів техніки по полю за видами работ	17	10	8	58,8	-7	47,1	-9
По пару							
Кількість проходів техніки по полю за видами работ	20	10	8	50,0	-10	40,0	-12

Джерело: Побудовано автором на основі [81]

Наприклад, для виконання робіт технологічного циклу всіх видів, починаючи від передпосівної підготовки, до збирання врожаю, якщо проводити порівняння з традиційною технологією необхідну кількість проходів техніки по полю, по мінімальній і нульовій технологія менше в 2 - 2,5 рази або на 7 - 12 проходів відповідно.

Це призводить до зменшення тиску на ґрунт, що в свою чергу запобігає її деформації і ущільнення підґрунтя горизонтів. При цьому витрати на виконання всіх робіт по вирощуванню зерна на 1000 га при мінімальних технологіях складають від традиційної технології по непарових попередниках - 62%, по пару - 57%.

При нульовій технології обробітку ґрунту аналогічні витрати складають від традиційної технології по непарових попередниках - 59%, по пару - 54%.

Потенціал застосування ресурсозберігаючих технологій в процесі сільськогосподарського землекористування можна визначити таким чином: по-перше, зменшуються прямі витрат на суму від 16550 до 9960 гривень на 1 га, по-друге, відбувається зниження витрати палива в 2-3 рази, по-третє, вони сприяють зниженню трудовитрат в 2,5 рази, по-четверте, відбувається скорочення техніки і обладнання, в п'яте, відбувається оперативне проведення всіх видів польових робіт, не дивлячись на обмеженість термінів їх проведення, в шостих, зменшується ступінь антропогенного впливу, а в слідстві відбувається запобігання ерозії ґрунтів, в сьоме, це призводить до поліпшення ґрунтових умов для розвитку сільськогосподарських культур і зниження ризику розвитку ерозії, в восьмих, одним з важливих показників застосування даної технології є збереження ґрунтової вологи.

3.3. Вибір джерел фінансового забезпечення формування і використання матеріально-технічної бази

Активізація інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України вимагає відповідної організації фінансування реальних інвестицій, удосконалення вибору оптимальної структури джерел фінансування, методів фінансування, а також визначення ефективності їхнього використання. Подальший інноваційний розвиток матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств потребує та безпосередньо пов'язаний із збільшенням обсягів фінансування та використанням їхніх додаткових джерел.

Узагальнивши методи і форми фінансування інвестицій та сформувавши модель їх взаємозв'язку (рис. 3.4), можемо обґрунтувати основні напрями оптимізації фінансового забезпечення розвитку матеріально-технічної бази

сільськогосподарських підприємств за сучасних умов їх функціонування та стану аграрного сектора економіки країни.

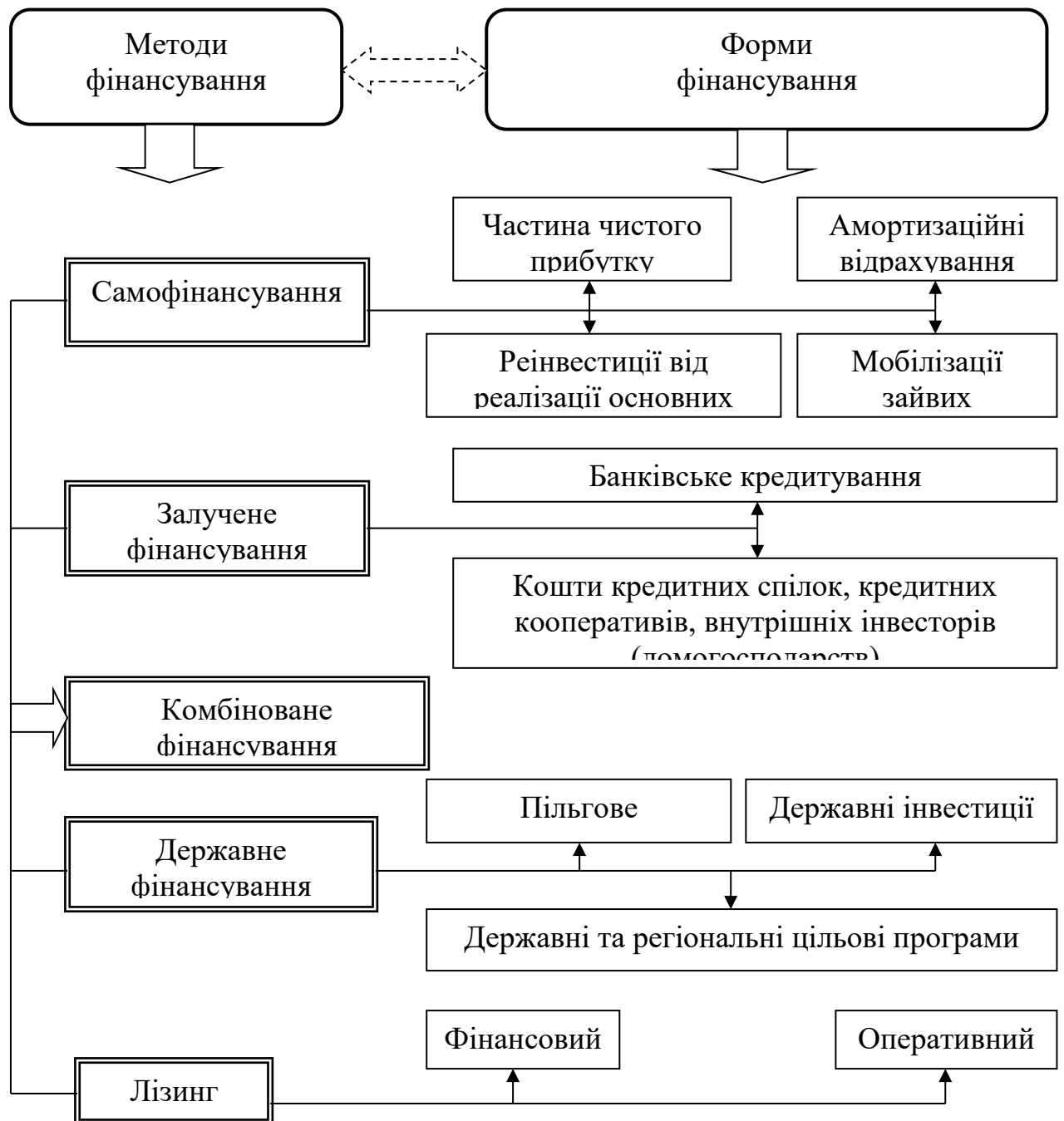


Рисунок 3.4 - Модель взаємозв'язку методів і форм фінансування заходів щодо формування матеріально-технічної бази

Джерело: Побудовано автором

Найбільш традиційним джерелом фінансування розвитку матеріально-технічної бази господарства є власні кошти, які формуються з частини чистого прибутку та амортизаційних відрахувань і можуть бути спрямовані на

реалізацію інвестиційно-інноваційних заходів. Одночасно, враховуючи нестабільні та незначні за обсягами прибутки в багатьох сільськогосподарських підприємствах, тобто в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів, виникає необхідність виявлення внутрішніх джерел фінансування та додаткових джерел одержання доходів.

«Внутрішніми джерелами фінансування або самофінансування можуть бути такі:

- зменшення обсягу надлишкових оборотних засобів, кошти від реалізації яких після погашення поточних зобов'язань можуть бути спрямовані на розвиток матеріально-технічної бази;

- вивільнення основних засобів, які не використовують у виробничому процесі, з метою направлення їх до оборотних засобів, а також погашення зобов'язань;

- збільшення розміру статутного капіталу шляхом використання фонду накопичення та нерозподіленого прибутку» [98].

Використання вищезазначених джерел передбачає впровадження певних відповідних заходів, спрямованих на досягнення задовільної структури балансу з метою управління джерелами власних та залучених джерел фінансування.

Додатковий дохід українські сільськогосподарські підприємства можуть одержувати від використання майна та території. На нашу думку, досить раціонально тут може бути використаний досвід США, де сільське господарство досягло високої економічної ефективності й основними складовими такого успіху став розподіл земельної власності, розвиток продовольчого ринку, тісний зв'язок виробництва з наукою, політична, фінансова та моральна підтримка сільськогосподарських підприємств з боку держави та суспільства.

Основою подібних пріоритетів є необхідність формування продовольчої безпеки, у якій поєднано можливість нарощування валового виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення її якості, зокрема завдяки

обмеженню у використанні генно-модифікованих організмів, і максимальне зниження імпортової залежності у формуванні продовольчого ринку.

Так, у США для економічного аналізу діяльності аграрних господарств використовують показник додаткового доходу, який є частиною валового грошового доходу і включає страхові виплати, надання послуг із найму сільськогосподарської техніки та виконання робіт, реалізацію лісової продукції, агротуризм та послуги з випасу худоби та інші види діяльності.

З роками обсяг такого доходу зростає і є додатковим джерелом фінансування розвитку сільськогосподарських підприємств. До того ж, додатковий дохід відрізняється від доходу від несільськогосподарської діяльності (наприклад, викладацька діяльність). Зазначимо, що останній також статистично враховують у США і є одним з важливих соціальних показників.

Для сільськогосподарських підприємств України додатковий дохід може бути своєрідною компенсацією незначного обсягу державної підтримки.

На Півдні України більш доступною, окрім реалізації робіт і послуг, є, наприклад, організація різного роду ярмарок, виставок–продаж тощо, які можуть бути організовані як окремими господарствами, так і об'єднаннями сільськогосподарських підприємств, що є більш реальним та практично можливим в умовах сьогодення.

На нашу думку, сучасним аграрним виробникам слід ретельно вивчити перспективи отримання додаткового доходу як одного з джерел самофінансування розвитку їхніх господарств та послаблення впливу сезонності сільськогосподарського виробництва на періодичність одержання доходів, враховуючи особливості, спеціалізацію та можливості господарств.

Темпи розвитку аграрних господарств не забезпечують ознак сталості, зокрема через недостатність віддачі вкладених коштів. Причиною є і загальногалузеві проблеми сільського господарства, і специфічні проблеми сільського укладу. Так, сільськогосподарські підприємства як і раніше відчують вплив низки невирішених організаційно-економічних проблем: недосконалість законодавчо-нормативної бази; відсутність ефективного

захисту земельних прав, що не дозволяє їм використовувати земельні угіддя як заставу у разі отримання кредиту; недоступність кредитних ресурсів; недостатність кооперативного руху; практичну відсутність розвиненої ринкової інфраструктури та виробничого обслуговування сільськогосподарських підприємств; недосконалість організації збуту аграрної продукції та системи консультаційних послуг правового, економічного та техніко-технологічного характеру.

Негативним фактором впливу є одноосібність у прийнятті управлінських рішень, зокрема у формуванні міцної матеріально-технічної бази і достатнього матеріально-ресурсного забезпечення технологічних процесів.

Однією з проблем у розвитку сільськогосподарських підприємств є недостатність механізму одержання державних дотацій.

Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників є частиною системи заходів державного регулювання сільського господарства та його розвитку. На нашу думку, це підтверджує необхідність комплексного вирішення проблем та створення практичних шляхів розвитку сучасного сільського господарства.

Сучасна система спеціалізованої фінансово-кредитної підтримки галузі сільськогосподарського виробництва не забезпечує вільного доступу аграрних товаровиробників до зовнішніх джерел фінансування для здійснення розвитку їхньої діяльності. Дослідивши взаємодію всіх елементів зазначеної системи, ми сформулювали фактори, які впливають на доступність кредитів, за відповідними групами (табл. 3.2).

Отже, внутрішні фактори пов'язані з діяльністю господарства, яке має на меті одержати кредит, включають три групи. Найголовнішими з них є наявність джерела погашення, тобто отримання господарством стабільних прибутків протягом останніх років, наявність необхідного обсягу заставного майна, спеціалізація господарства, його кредитна історія. Зовнішні фактори свідчать про те, що більший доступ до кредитних ресурсів мають великі

розвинені сільськогосподарські підприємства, для яких є характерними менші ризики та відносно їх розмірів менші витрати на одержання кредитів.

Таблиця 3.2 - Фактори, які впливають на доступність кредитних ресурсів для АРК «Придунайська нива»

Групи факторів		Характеристика групи
Внутрішні фактори	Перша група	Обсяг та достатність реального джерела погашення кредиту
	Друга група	Зниження ризику недостатності джерела погашення кредиту, тобто наявність умов, які дозволять господарству покрити забор'язання, якщо реальних джерел не вистачить з причини особливостей сільськогосподарського виробництва
	Третя група	Кредитна історія позичальника
Зовнішні фактори	Четверта група	Можливість одержання пільгового фінансування в конкретному регіоні, тобто політика обласної та районної влади
	П'ята група	Витрати, пов'язані із самим наданням кредиту

Джерело: Побудовано автором

На нашу думку, пільгова процентна ставка хоч і вирішить частково проблему доступу АРК «Придунайська нива» та інших аграрних підприємств до кредитних ресурсів для розвитку їх матеріально-технічної бази, але не може бути єдиним і достатнім механізмом кардинального вирішення означеної проблеми, оскільки для банків більш вагому роль у наданні кредиту відіграють високі ризики та нестабільний економічний стан господарств.

Більшість підприємств аграрного сектора теоретично зацікавлена у здійсненні інноваційної діяльності, але стан матеріально-технічної бази та дефіцит фінансових ресурсів залишають таку зацікавленість лише теоретичною.

Додатковим джерелом фінансування розвитку технічної складової та альтернативним забезпеченням доступу сільськогосподарських підприємств до інвестиційних ресурсів є лізинг.

Лізинг, як і будь-яка діяльність, має переваги та недоліки. Так, порівняно з банківським кредитом лізинг має перевагу у тому, що він ґрунтується на прогнозуванні доходів, а не на кредитній історії. Водночас, необхідність сплати авансу у разі отримання техніки в лізинг є достатньою перешкодою для

значної частини підприємств. Також для лізингоодержувача вартість лізингу частіше є вищою, ніж ціна придбання майна за рахунок власних коштів або банківського кредиту. Зауважимо також, що гарантійне забезпечення пов'язане із станом платіжної дисципліни та відсутністю вторинного ринку техніки, що передусім впливає на значне зниження ціни техніки у разі вилучення її лізингодавцем.

Таким чином, лізинг є дієвою формою фінансування діяльності підприємств аграрного сектора для розвитку технічної складової їхньої матеріально-технічної бази, яка є практично єдиною за умов недостатності власних коштів та неможливості використання кредитних ресурсів. Лізинг як засіб фінансування інвестиційної діяльності завдяки своїм перевагам може бути використаними для інноваційного оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Значна частина господарств мають прострочену кредиторську заборгованість, тому доступ до інвестицій можливий лише за умови їхньої участі в різного роду об'єднаннях та вертикально-інтегрованих формуваннях.

Підсумовуючи вищевикладене, зауважимо, що для розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств обов'язковою умовою є наявність власних коштів або можливість їх залучення для фінансового забезпечення розвитку та здійснення інвестицій як в технічний розвиток підприємства, так і в будь-яку іншу складову господарювання.

Тобто для розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств необхідним є розвиток фінансового потенціалу як здатності суб'єкта господарської діяльності до залучення та ефективного використання фінансових ресурсів (зокрема власних заощаджень) з метою виробництва і реалізації конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, послуг, економічної стабільності виробничої і підприємницької діяльності [18].

Вирішення проблеми фінансового забезпечення розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств має бути обґрунтовано такими аспектами: конкретна мета та обсяг використання фінансових ресурсів,

визначення можливих для використання джерел фінансування, планування фінансових витрат, розрахунок терміну окупності фінансових ресурсів та прогнозований прибуток.

Розв'язання проблеми кредитно-фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників може бути частково виконане через використання як застави застрахованого майбутнього врожаю під короткотермінові кредити. Мета страхування агроризиків передбачає досягнення більш стійкого фінансового стану підприємств аграрного сектора економіки та забезпечення реального доступу до кредитних ресурсів.

В агробізнесі вітчизняна і світова практика страхування передбачає наступні види страхування: страхування виробництва продукції, витрат і збитків від надзвичайних подій, страхування за ціною продукції, прибутку, особистого доходу.

Страхування збитків від надзвичайних подій в аграрному виробництві і страхування виробництва продукції є найбільш поширеними видами страхування.

Таким чином, ефективним видом підтримки підприємств є страхування захисту господарських інтересів суб'єктів сфери малого та середнього бізнесу від можливих збитків.

Брак коштів для захисту майнових інтересів вимагає розвитку страхової системи та її використання для багатьох підприємств. Водночас, умови страхування, які діють сьогодні, не відповідають потребам господарств і стають для них занадто важким фінансовим навантаженням.

Так, за дослідженнями І.В. Фурман за вищого ніж у сільськогосподарських підприємствах середнього розміру процентної ставки за кредитами, наданих господарствам, в останніх відсутнє страхування на відміну від сільськогосподарських підприємств, де спостерігається обмежене страхування [99].

Дослідження, що були проведені свідчать, що АРК «Придунайська нива» не має власного комбайнового парку і витрачає значну суму коштів на

оплату послуг сторонніх організацій (1752 тис. грн.), а саме збирання сільськогосподарських культур. Тож в господарства є нагальна потреба в придбанні зернозбирального комбайну. Проаналізуємо основні показники, які характеризують придбання зернозбирального комбайну за різних умов, в тому числі і страхування застави (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 - Фінансове забезпечення умов придбання зернозбирального комбайна

Показники, що характеризують умови придбання	Умови придбання			
	фінансовий лізинг	банківський кредит	комерційний товарний кредит	вторинний ринок техніки
Характер ціни	Оптова ціна виробника	Роздрібна дилерська ціна	Роздрібна дилерська ціна з кредитним страхуванням	Встановлена роздрібна ціна
Перший внесок, %	17	0	30	100
Несплачена частина ціни, %	82	100	70	-
Термін кредитної угоди, рік	У середньому 5,0	5,0	5,0	-
Пільговий період, рік	0,0	0,0	1,0	-
Періодичність платежів	Від 1 місяця до 6 місяців	1 раз на місяць	квартал	-
Відсотки за кредит (річні), %	7	30	30	-
Винагорода лізингодавцю за організацію і ведення лізингу, %	7	-	-	-
Розмір застави (до вартості лізингового майна), %	130	200	200	-
Характер застави	об'єкт лізингу чи майбутній урожай	ліквідне майно	ліквідне майно	-
Страхування застави	-	+	+	-

Джерело: Побудовано автором

На нашу думку найбільш вигідними умовами для АРК «Придунайська нива» є придбання комбайну у лізинг.

Лізинг – це довготермінова оренда (від 6 місяців до кількох років) машин, обладнання, транспортних засобів, виробничих споруд тощо на

умовах поворотності, терміновості й платності і на підставі відповідного договору між орендодавцем і орендарем, що передбачає можливість їх наступного викупу орендарем.

«Основними орієнтирами у виборі комбайнів є структура посівних площ, обсяг збиральних робіт і урожайність сільськогосподарських культур. Зі збільшенням посівних площ і урожайності культур необхідні комбайни підвищеної пропускної здатності з відповідними молотильно-сепаруючими пристроями» [16], показниками, що характеризують якість їх роботи (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 - Показники якості роботи зернозбиральних комбайнів при збиранні озимої пшениці

Показники	Єнісей 1200	СК 5	John Deere	E 524	Mega-208
Втрати зерна,% всього	4,3	3,6	1,03	1,3	2,5
- за жаткою	1,4	1,4	0,48	0,3	-
- підбирачем	-	-	-	-	0,68
- молотаркою	2,8	2,1	0,55	1,0	1,9
Дроблення зерна, %	2,8	2,7	1,4	2,2	0,7
Травми та мікротравми, %	10,0	12,0	47,5	45,5	45,0
Засміченість вороху домішками, %	1,6	1,2	1,6	2,5	0,6

Джерело: Побудовано автором за [16]

Виходячи з представлених розрахунків пропонуємо АРК «Придунайська нива» придбати комбайн фірми Mega-208 (Claas, Німеччина), що має найкращі показники (Рис. 3.5).

Важливо відмітити, що для швидкої окупності імпоротної техніки необхідні висока врожайність і більш інтенсивне використання техніки. Придбання і експлуатація імпоротної техніки вимагає додаткових оборотних коштів. При цьому особливу увагу необхідно приділити затратам на виробництво 1 т зерна. При всіх очевидних плюсах (збільшення продуктивності, зниження витрат на ПММ, зменшення необхідної кількості комбайнерів) використання потужної техніки може бути пов'язане з необґрунтовано високими затратами.



Рисунок 3.5 – Зовнішній вигляд комбайну Mega-208 (Claas, Німеччина)

Купуючи комбайн, важливо оцінити, наскільки він обтяжить економічну ситуацію господарства, якими будуть витрати на покриття процентів за кредит, придбання запчастин і якісного мастила. Через нехватку техніки господарства часто не встигають завершити збирання в оптимальні 15–20 днів. Кожний послідуєчий день затримки спричиняє 0,3 ц/га втрат біологічного урожаю в день. Простої комбайна обходяться дорого. Коефіцієнт використання обладнання тим вищий, чим надійніша техніка і чим простіша ситуація із запчастинами і обслуговуванням. Ці параметри необхідно розглядати одночасно, оскільки навіть дуже надійний комбайн, для якого немає запчастин і сервіс-центра, в якому можна швидко і дешево провести обслуговування, може призвести до простоїв.

При купівлі комбайна слід урахувати вже існуючий парк сільськогосподарської та іншої техніки, а також кваліфікацію комбайнерів і майстрів по ремонту. Дорога техніка вимагає високої кваліфікації комбайнерів і більш бережного ставлення. Особливо це стосується зимового зберігання. Надійність імпортного комбайна у три-чотири рази вища вітчизняної надійності. Але не завжди це виправдано.

Без застосування сучасної техніки та без залучення інвестицій неможливий процес підвищення якості продукції на сільськогосподарських підприємствах, зниження витрат виробництва, забезпечення стійкого та стабільного їх розвитку й високоефективного виробництва. За допомогою добре налагодженого матеріально-технічного забезпечення системи АПК відбувається інтенсифікація та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, зменшується собівартість продукції, підвищуються врожаї та, як наслідок, зростає добробут тих, хто зайнятий в аграрній сфері. Але до процесу прийняття рішень щодо способів покращання матеріально-технічної бази підприємства необхідно підходити зважено та враховувати всі фактори, що впливають на його ефективність. Упровадження запропонованої процедури поетапного аналізу альтернатив у практичну управлінську діяльність, допоможе керівництву сільськогосподарських підприємств у процесі прийняття рішення щодо покращання матеріально-технічної бази.

Розглянемо два підприємства які продають комбайни і визначимо те, яке пропонує найбільш вигідні умови.

Таблиця 3.5 - Вибір постачальника

Критерії	ТОВ «Агро-Україна»	ТОВ «АВТО-ЛАЙФ»
Ціна, грн	1200000	1190000
Строк надання лізингу	5	5
Відсоткова ставка лізингу, %	7	8
Умови поставки	з доставкою	без доставки
Ціна доставка, грн	Входить в ціну комбайна	15000
Віддаленість постачальника, км	60	195

Джерело: Побудовано автором

Проаналізувавши два різних підприємства, які пропонують нам комбайн фірми Mega-208 (Claas, Німеччина), можемо остаточно сказати, що вигідніше для АРК «Придунайська нива» буде придбати комбайн у ТОВ «Агро-Україна». Хоч вартість комбайну в них і дорожча ніж у ТОВ «АВТО-ЛАЙФ»,

але подальші витрати, які ми понесемо при виплаті відсоткової ставки за лізинг будуть меншими. А отже і загальна вартість комбайну теж буде меншою.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що стратегія розвитку сільськогосподарського підприємства має бути заснованою на можливості використання всіх можливих джерел для фінансування розвитку матеріально-технічної бази досліджуваних підприємств.

Мають бути використані і можливості внутрішнього інвестування, і можливості залучення додаткових фінансових ресурсів, що дозволить перейти на більш високий рівень економічного розвитку та підвищити інвестиційну привабливість, забезпечивши при цьому здійснення розширеного відтворення. Інакше кажучи, сільськогосподарських підприємств для забезпечення розвитку матеріально-технічної бази необхідно оптимізовувати джерела фінансування реальних інвестицій, адже оновлення матеріально-ресурсної бази можливе тільки на основі постійного розширення інвестиційного процесу.

Підсумовуючи проведені нами дослідження слід зазначити, що потенційні інвестиційні можливості і кредитоспроможність сільськогосподарських підприємств залежить від дієвих управлінських рішень у матеріально-ресурсному забезпеченні виробничого процесу та етичності ведення бізнесу і роботи із партнерами.

Фінансові можливості за умов мінімального негативного впливу інфляційного, відсоткового і податкового ризиків дозволять забезпечити обґрунтовану нами стратегію розвитку для підвищення ефективності формування і використання матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

ВИСНОВКИ

Проблема раціонального використання матеріально-технічної бази у нинішніх умовах є досить актуальною. Залежність процесу виробництва від матеріальної основи вимагає дієвих підходів щодо ефективного формування і використання матеріально-технічної бази як основи ефективного виробництва.

Метою кваліфікаційної роботи було обґрунтування наукових засад і практичних рекомендацій щодо управління розвитком матеріально-технічної бази господарства. Поглиблені дослідження проводилися за матеріалами АРК «Придунайська Нива» Ізмаїльського району Одеської області.

Здійснення досліджень за метою кваліфікаційної роботи дозволило зробити наступні висновки:

1. Узагальнюючи наявні підходи до тлумачення складу та змісту матеріально-технічної бази підприємства, пропонуємо її визначити так, як частину продуктивних сил, яка є основою матеріального виробництва. З урахуванням особливостей сільськогосподарської діяльності, таких як використання землі, живих організмів, вплив природних умов та сезонність виробництва, можна визначити матеріально-технічну базу як біотехнічну систему, що складається з взаємопов'язаних ланок матеріального виробництва. Ця база включає матеріально-виробничі ресурси і технічні засоби.

2. При визначенні ефективності використання матеріально-технічної бази підприємства необхідно застосовувати обґрунтовану систему показників, яка дозволяє врахувати одночасно комплекс чинників, що прямо впливають на її ефективне використання, вести цілеспрямовану роботу по повному використанню наявних основних засобів, підвищенню потенціалу їх потужностей і в кінцевому підсумку по підвищенню капіталовіддачі.

3. Узагальнення особливостей матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, дозволило визначити, що однією з ключових характеристик матеріально-технічної бази сільського господарства

є включення до неї елементів землі та живих організмів, таких як худоба, птиця та рослини.

4. Поглибленні дослідження проводилися на прикладі Аграрно-рибогосподарського кооперативу «Придунайська нива» (АРК «Придунайська нива»). Управлінська діяльність підприємства здійснюється відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» та статуту АРК «Придунайська нива». В АРК «Придунайська нива», згідно штатного розкладу, використовується бригадна організаційна структура управління, яка функціонує на основі лінійно-функціональних управлінських зв'язків, а також два ступені управління. Виробничий напрямок АРК «Придунайська нива» - виробництво зерна з розвинутим виробництвом технічних культур.

5. Аналіз стану матеріально-технічної бази АРК «Придунайська нива» виявив, що площа сільськогосподарських угідь, за період, що досліджується зросла на 23,4%. Майже вся земельна площа, що знаходиться у користуванні АРК «Придунайська нива» орендована. Показник наявності основних технічних засобів у досліджуваному господарстві у 2022 році порівняно з 2020 роком майже не змінився за всіма видами техніки, крім тракторів. Спостерігається зниження забезпеченості досліджуваного підприємства основними засобами. Даний показник свідчить про те, що кількість працівників зростає більш швидкими темпами ніж розмір основних засобів збільшується. У структурі основних засобів найвищу питому вагу протягом трьох досліджуваних років займає вартість машин та обладнання.

6. Розраховані економічні показники використання основних засобів у господарстві свідчать про погіршення показника капіталовіддачі, а також негативним є зростання показника капіталомісткості. Це пов'язано зі значним зростанням вартості основних засобів на 32,9%. На жаль, у 2022 році підприємство отримало значні збитки, відповідно це негативно позначилось на ефективності використання виробничого потенціалу господарства. Отже, показники ефективності використання основних засобів свідчать про її зменшення.

Внаслідок різноманітних факторів ефективність використання матеріально-технічної бази в АРК «Придунайська нива» погіршилися, що призвело до збитковості сільськогосподарського виробництва. Для того щоб підвищити економічну ефективність використання матеріально-технічної бази, господарству необхідно використовувати сучасні інструменти управління; впроваджувати сучасні технології виробництва сільськогосподарської продукції та приймати інноваційні рішення щодо її оновлення та раціонального використання.

7. На підставі результатів дослідження обґрунтовано основні стратегічні напрямки розвитку господарства у контексті розвитку його матеріально-технічної бази та визначено основні критерії стратегії: техніко-технологічні потреби виробничої діяльності господарства; можливість використання економічно доцільних напрямів виробничо-господарської діяльності та використання вільних ринкових можливостей щодо постачання техніки і матеріальних цінностей, збуту виробленої продукції, участі у різного роду об'єднань фермерів, зокрема асоційованих; конкурентоспроможність діючої та інноваційної продукції і діяльності; сучасні наукові розробки та можливість їх використання і впровадження в діяльність господарства; соціальний рівень життя та можливість його покращення.

Тільки у системності реалізації поставлених завдань існує можливість забезпечити віддачу вкладених коштів, як і одержання через механізм державної підтримки, для забезпечення розвитку матеріально-технічної бази господарства.

8. Удосконалення процесу землекористування в господарстві має здійснюватися за такими напрямками: агротехнічний; організаційно-економічний; технологічний. В основі запропонованої нами технології, що передбачає мінімальний і нульовий обробіток ґрунту, закладені наступні принципи: зменшення частки механічного обробітку ґрунту; збереження рослинних залишків на поверхні полів; використання сівозмін, що включають рентабельні культури, сприяють якісному поліпшенню родючості ґрунтів;

інтегрований підхід у боротьбі з шкідниками і хворобами; використання якісного насіння, чутливих до даних технологій і пристосованих до вище розглянутих кліматичних умов.

Потенціал застосування запропонованих заходів можна визначити таким чином: зменшуються прямі витрати на 1 га; відбувається зниження витрати палива в 2-3 рази; зниження трудовитрат в 2,5 рази; скорочення техніки і обладнання; відбувається оперативне проведення всіх видів польових робіт; зменшується ступінь антропогенного впливу, а в слідстві відбувається запобігання ерозії ґрунтів, що призводить до поліпшення ґрунтових умов для розвитку сільськогосподарських культур і зниження ризику розвитку ерозії.

9. З метою здійснення оптимального вибору джерел фінансового забезпечення формування і використання матеріально-технічної бази побудовано модель взаємозв'язку методів і форм фінансування заходів щодо формування матеріально-технічної бази, узагальнено фактори, які впливають на доступність кредитних ресурсів для АРК «Придунайська нива».

Визначено, що додатковим джерелом фінансування розвитку технічної складової та альтернативним забезпеченням доступу сільськогосподарських підприємств до інвестиційних ресурсів є лізинг.

У зв'язку з нагальною потребою в придбанні зернозбирального комбайну АРК «Придунайська нива», проаналізовано основні показники, які характеризують якість роботи і умови придбання зернозбирального комбайну Mega-208 (Claas, Німеччина) за різних умов і обрано компанію постачальника, що має найбільш вигідні умови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрна економіка: матеріально-технічна база сільського господарства URL : <http://udau.edu.ua/library.php> (Дата звернення 23.04.2024)
2. Банева И. О. Формування малого підприємництва в Україні: проблеми та шляхи вирішення. *Ринкова трансформація економіки АПК*. Ч. 2. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва : монографія / за ред. П. Т. Саблука, І. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева. К. : ІАЕ УААН, 2002. С. 227-232.
3. Биба В.В. Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств України. *Економіка і регіон*. 2017. № 5 (66) . с. 69-74
4. Білокінь О.П. Управління матеріально-технічним забезпеченням в аграрному секторі. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 Менеджмент. Державний біотехнологічний університет, Харків, 2023. 227 с.
5. Білокінь О.П. Теоретичні засади оцінки системи матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції / Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2020.1. 2020. С.52-57.
6. Білокінь О.П. Технічна модернізація матеріально-технічного забезпечення аграрного сектору: основні принципи. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. Випуск 2 (63) 2021 С.28 -31.
7. Білокінь О.П., Бухало О.В. Методичний підхід до діагностичної оцінки управління матеріально-технічним забезпеченням аграрного сектора. *Економічний науково-практичний журнал «Причорноморські економічні студії»*, Випуск 62. 2021. С. 32-36.
8. Білоусько Я.К., В.О. Питулько, В.Л. Товстопят. Державна підтримка техніко-технологічного забезпечення аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2005. №5. С.30-35.

9. Білявська, Л. І. Організація матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств в умовах ринкової економіки. Актуальні проблеми економіки, 2020. 2(224), 45-53.
10. Біляк Н. І. Оцінка сучасного стану матеріально-технічного забезпечення АПК. *Зб. наук. пр. ЛНАУ*. Луганськ, 2004. № 34/46. 384 с.
11. Вараксіна, О., Касьян О., Шевченко В. Теоретичні підходи до матеріально-технічного забезпечення підприємства. *Економіка та суспільство*, 2021. №24. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-6> (Дата звернення 13.04.2024)
12. Величко Т. Г. Розвиток матеріально-технічного забезпечення підприємств АПК: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Сімферополь, 2009. 20 с.
13. Веретенникова Г. Б. Планування та організація діяльності підприємства: навчальний посібник / Г. Б. Веретенникова, В. В. Томах, І. М. Геращенко. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. 210 с.
14. Вишневська О. М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти : монографія. Миколаїв, 2011. 487 с.
15. Гаврильченко О. В., Управління внутрішніми ресурсами економічного зростання аграрних підприємств: механізми, інструментарій, стратегії : монографія. Харків: «Смугаста типографія», 2021. 302 с.
16. Гайдено О., Темченко А. Обґрунтування вибору зернозбирального комбайна. URL:<https://agro-business.com.ua/agro/mekhanizatsiia-apk/item/1228-obhruntuvannia-vyboru-zernozbyralnoho-kombaina.html> (Дата звернення 12.05.2024)
17. Гайдучок Т.С. Формування та використання основних засобів в аграрних підприємствах Центрального полісся : автореф. дис. канд. екон. наук Житомир, 2005. 20 с.
18. Гнатишин Л. Б. Сутність та структура фінансового потенціалу фермерських господарств: теоретичний аспект. URL :

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vldfa/2010_18/Gnatyshyn.pdf. (Дата звернення 2.05.2024)

19. Гнатишин Л. Соціальні та економічні ефекти технічної забезпеченості фермерських господарств. *Соціальні та економічні ефекти технічної забезпеченості фермерських господарств : тези інтернет-конференції*. URL :conf.tiarpv.at.ua/load/0-0-0-19-20. (Дата звернення 22.04.2024)

20. Гончаренко, О. Ю., & Савченко, В. Ю. Формування матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Сучасні проблеми економіки і підприємництва, 2017. № 19, 42-49.

21. Горьовий В. П. Розвиток виробничо-технічного обслуговування підприємств АПК. *Вісник аграрної науки*. 2007. № 11. С. 59–64.

22. Господарський кодекс України : закон України від 16.01.2003 № 436-IV Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. (Дата звернення: 30.03.2024)

23. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №436-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/para0313> (дата звернення 10.02.2024);

24. Дем'яненко І.В. Інноваційно–технологічний прогрес як рушійний чинник цивілізаційного поступу. *Вісник ДДФА*. 2019. № 21. С. 21–30.

25. Деревець І. С. Деякі аспекти матеріально-технічного та інженерного забезпечення АПК України. *Економіка АПК*. 2006. № 3. С. 12-16.

26. Джупина Ю.І. Ринок матеріально-технічних засобів агропромислового комплексу України. *Економіка АПК*. 2004. №11. С. 56-60.

27. Дзикович В.Я., Мусіяка Ю.Г., Лукінов І.І. Методика обчислення фондомісткості сільськогосподарської продукції. Київ, 1974. С. 48.

28. Добіжа Н.В. Відтворення матеріально-технічної бази - основа зростання сільськогосподарського виробництва. *Економіка АПК*. 2008. № 4. С.78-83.

29. Довідник економіста сільськогосподарського підприємства / [Лупенко Ю. О., Захарчук О. В, Пугачов М. І. та ін.] ; за ред. Ю. О. Лупенка та О. В. Захарчука. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2018. 600 с.

30. Дяченко О.П. Особливості формування і використання матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/avpch/En/2010_53/Diachenk.pdf (Дата звернення: 30.04.2024)

31. Економіка підприємств АПК: навч. посібник / за ред. С. Л. Русановського, В. М. Олійника. Тернопіль, 1991. 260 с.

32. Економічна енциклопедія. URL : https://slovnyk.me/dict/economics_encyclopedia/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B0 (Дата звернення: 24.04.2024)

33. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2 / За ред. С.В. Мочерного. Київ, 2001. 848 с.

34. Єпіфанова І. Ю., Базалицька А. В. Аналіз відтворення і використання основних засобів підприємств Вінниччини. *Економічний простір*. 2012. № 58. С. 172–177.

35. Єрмаков О.Ю., Чупряк А.В., Сокур Л.В., Нагорний В.В. Ресурсно-технічний потенціал інноваційно орієнтованих сільськогосподарських підприємств: Монографія. Київ. 2020. 190 с.

36. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, № 31-32, ст.263

37. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2210-14> (дата звернення: 30.06.2024).

38. Закон України «Про оплату праці» *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1995, № 17, ст.121

39. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики» від № 2982-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>. (Дата звернення: 24.04.2024)

40. Закон України «Про систему інженерно-технічного забезпечення агропромислового комплексу України» (зі змінами та доповненнями) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/229-16>. (Дата звернення: 24.04.2024)

41. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2020, № 52, ст.497

42. Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» від 4 червня 2009 р. № 1444-VI // ВВР України. № 42. Ст. 634.

43. Закон України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» (зі змінами та доповненнями) URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3023-14>. (Дата звернення: 24.04.2024)

44. Захарчук О.В. Проблеми матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств України. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 92-99.

45. Захарчук О.В., Михайлов М.Г. Оцінка економічної ефективності використання матеріально-технічної бази підприємств. *Економіка АПК* 2017. No2. С. 32.

46. Захарчук О.В., Навроцький Я.Ф., Вишневецька О.В. Сучасний стан та перспективи матеріально-технічного забезпечення сільського господарства. *Економіка АПК*, 2021, № 6. С. 79- 88

47. Зіновчук В. В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. Київ, 2001. 380 с.

48. Іванишин В.В. Організаційно-економічні засади відтворення і ефективного використання технічного потенціалу аграрного виробництва: монографія. Київ, 2011. 348 с

49. Інформаційно-аналітичний портал АПК України URL: <https://agro.me.gov.ua/ua>. (Дата звернення: 24.04.2024)
50. Іртищева І. О. Інноваційні процеси в агропродовольчій сфері Причорноморського регіону. *Інноваційна економіка*. 2009. № 1. С. 3.
51. Кареба М. І. Сучасний стан і основні напрямки зміцнення технічної бази сільськогосподарських підприємств. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. Миколаїв, 2018. № 4. С. 71–79.
52. Качан Д.А. Формування та відтворення складових матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. *Економіка та управління АПК*, 2015. №1. С. 1-7.
53. Клименчукова Н. С. Науково-теоретичні засади організації управління матеріально-технічним забезпеченням сільськогосподарських підприємств. *Державне будівництво*. 2012. №2. с.30-36.
54. Коренда В. А., Протасов О. С. Вишняков І. Ю, Колядюк М. Ж., Сірко З. С. Методика визначення енергоємності продукції на прикладі елеватора. *Техніка і енергетика АПК*. 2021. №1 (89), <https://journals.nubip.edu.ua/index.php/Dopovidi/article/view/14733> (Дата звернення: 24.03.2024)
55. Кравченко, І. В., & Гриценко, Л. І. (2018). Матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та управління підприємствами*, 2018. №1(87), с. 76-82.
56. Кропивко М. М. Розвиток матеріально-технічної бази селянських (фермерських) господарств. *Економіка АПК*. 2003. № 1. С. 69–75.
57. Кушніренко О. М. Новітні форми оновлення матеріально-технічної бази виробництва. *Економіка управління інноваціями*. 2009. № 1.
58. Лагодієнко В.В. Формування оптимального складу основних виробничих фондів в аграрних підприємствах та підвищення ефективності їх використання: автореф. дис. канд. екон. наук. Миколаїв 2002. 18 с.

59. Льошенко В. О. Організація і удосконалення ринку матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Дніпропетровськ, 2004. 20 с.
60. Маренич Т. Г., Луценко О.А. Методичні підходи до оцінки ефективності використання основних засобів. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки*. Вип. 127. Харків. 2012.
61. Мармуть Л. О. Матеріально-технічне забезпечення регіональних АПК. *Економіка АПК*. 2007. № 2. С. 11–18.
62. Матеріально-технічне забезпечення аграрного виробництва: тенденції і перспективи / [Г. М. Підлісецький, Я. К. Білоусько, П. А. Денисенко та ін.] *Економіка АПК*. 2002. № 4. С. 8-16.
63. Матеріально-технічне забезпечення сільського господарства України: Посібник / [Лупенко Ю.О., Захарчук О.В., Вишневецька О.В. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка та О.В. Захарчука. Київ, 2015. 144 с.
64. Мельник І. І. Основи інженерного менеджменту: навч. посіб. / І. І. Мельник, І. Г. Тивоненко, С. Г. Фришев, В. П. Бабій, С. М. Бондар. Київ, 2006. 525 с.
65. Мельник С. І. Актуальні питання формування та розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств. *Агроекологічний журнал*. 2006. № 4. С. 10–16.
66. Михайлов М.Г. Інноваційно-інвестиційний підхід до розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств. *Ефективна економіка* № 11, 2016. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5250> (Дата звернення: 14.03.2024)
67. Мнацаканян А.С., Розробка стратегії управління використанням матеріально-технічної бази підприємства. *Кримський економічний вісник*. 2013. №7. С.15-17

68. Могилова М. М. Оптимізація методів та норм амортизації основних засобів сільського господарства. *Економічний аналіз*. 2015. Вип. 19, т. 3.
69. Науменко І.В. Економічна сутність та зміст матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва. *Агроінком*. 2013. №10-12. с.53-57.
70. Організація праці у тваринництві: підручник / За ред. П.П. Пасічника. Київ, 1967. 116 с.
71. Остапенко Т. М. Формування матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Луганськ, 2008. 20 с.
72. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
73. Петренко, Т. В., & Коваленко, І. В. (2016). Методичні підходи до формування матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств. *Актуальні проблеми економіки*, 6(180), 261-268.
74. Пивовар П.В. Сучасний стан технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств Житомирської області. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. Науково-теоретичний збірник (економічні науки)*. Житомир, 2011. №1 (28). Т. 2. С. 134-142.
75. Пилипенко А.А., Литвиненко А.О. Організація управління розвитком матеріально-технічної бази підприємства: монографія. Харків, 2015. 236 с.
76. Підлісецький Г. М., Могилова М. М. Удосконалення переоцінки основних засобів аграрного сектору в системі їх відтворення. *Економіка АПК*. 2010. № 12. С. 41–47.
77. Підлісецький Г. М., Могилова М.М. Підвищення рівня фондооснащеності аграрного виробництва як основа зростання його ефективності. *Економіка АПК*. 2009. С. 21–28.

78. Плаксін О. А. Матеріально-технічне забезпечення підприємств АПК в сучасних умовах. *Економіка АПК*. 2004. № 8. 63–68 с.

79. Поливаний А. Д., Мікуліна М.О. Матеріально-технічна база та науково-технічний прогрес в аграрному виробництві. URL: <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/9550/1/%D0%9F%D0%BE%D0%B%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%90.%20%D0%94.%20%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%B1%D0%B0%D0%B7%D0%B0.pdf> (Дата звернення: 14.02.2024)

80. Положення про Раду з питань розробки проекту Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2025-2030 роки. URL: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=15683>. (Дата звернення: 11.02.2024)

81. Порівняння систем обробітку ґрунту – переваги та недоліки. URL: <https://vnis.com.ua/useful-information/advice-to-the-agronomist/Porivnyannya-system-obrobitku-gruntu%E2%80%93perevahy-ta-nedoliky/> (Дата звернення: 14.03.2024)

82. Прокопишин О. С. Організаційно-економічні форми технічного забезпечення фермерських господарств. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2010. № 2(6). С. 56–59.

83. Раєвнєва О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: монографія. Харків, 2006. 496 с.

84. Розвиток економіки сільського господарства України в 2011-2015 рр. : наукова доповідь / Гадзало Я. М., Лупенко Ю. О., Пугачов М. І. та ін. ; за ред. Ю. О. Лупенка. Київ, 2016. 546 с.

85. Романіка О. М. Оцінка ефективності використання основних засобів сільськогосподарських підприємств Чернівецької області у рослинництві. *Ефективна економіка*. 2014. №1.

86. Руденко М.М. Лізинг в АПК у контексті відновлення основних засобів аграрних підприємств. *Економіка АПК*. 2009. № 4. С.63- 67.
87. Саблук П. Т. Економічний інтерес у розвитку аграрного виробництва : монографія. Київ, 2014. 356 с.
88. Саблук П. Т. Формування виробничого потенціалу та ринку засобів виробництва. Київ, 2000. 264 с.
89. Сарай Н.І. Виробничий потенціал підприємства: сутність та особливості діагностики. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/8944/1/Stattya_vir_potencial_2.pdf (Дата звернення: 1.03.2024)
90. Сатир Л.М. Теоретичні підходи до визначення економічної сутності матеріально-технічної бази сільського господарства та її складових. *Сталий розвиток економіки*. 2012. №7. С. 324-327.
91. Сахацький М. П., Запша Г. М., Белевят О. А. Інвестування розвитку матеріально-технічної бази та ремонтного обслуговування аграрного сектора регіону. *Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки*. Одеса, 2008. Вип. 44. С. 163–166.
92. Свиноус І.В., Гаврик О.Ю., Хом'як Н.В. Відтворення технічної бази як основа модернізації виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах. *Сталий розвиток економіки*, 2019, №4. С. 41-49
93. Скоцик В.Є. Технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників: сучасний стан та проблеми вирішення. *Економіка та управління АПК*. 2013. Вип. 10. С. 56-60.
94. Стан та перспективи розвитку матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва [Я. К. Білоусько, М. І. Герун, А. М. Головка та ін.]. Київ, 2003. 48 с.
95. Тредіт В. Є. Методика оцінки величини ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка* № 4, 2015. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4002> (Дата звернення: 15.03.2024)

96. Турченко М. М., Александрова А. І., Лобас С.В. Формування технічної бази аграрного сектора. *Економіка АПК*. 2003. № 11. С. 9—13.
97. Управління системою забезпечення матеріально-технічними ресурсами в будівництві / кол. монографія за ред. П. П. Микитюка. Тернопіль, 2022. 206 с.
98. Фінанси підприємств: навч. посіб. / С. О. Нікола. Одеса, 2020. 206 с
99. Фурман І. В. Розвиток банківського кредитування фермерських господарств : автореф. дис. канд. екон. наук. Київ, 2012. 20 с.
100. Чебан Ю. Ю. Додатковий фермерський дохід як одне з джерел фінансування розвитку матеріально-технічної бази. *Бізнес-навігатор*. 2012. №2(28). С. 119-125.
101. Чебан Ю.Ю. Ефективність формування і використання матеріально-технічної бази фермерських господарств. URL: https://scholar.google.com.ua/scholar?hl=ru&oe=CP1251&as_sdt=0,5&cluster=5224932181791511191 (Дата звернення: 15.03.2024)
102. Шебанін В. С. Системне оновлення і розвиток матеріально-ресурсного потенціалу сільського господарства. Київ, 2005. 276 с.
103. Шевченко О. М. Особливості матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств. *Економіка та підприємництво*, 2019. № 3(21), с. 95-98.